

Opinnäytetyö (YAMK)

Media- ja kulttuuriyrittäjyys

2023

Leena Tuomanen

Katutaide kuvataiteilijan työllistäjänä ja toimeentulon lähteenä

Opinnäytetyö (YAMK) | tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Media- ja kulttuuriyrittäjyys

2023 | 59 sivua

Leena Tuomanen

Katutaide kuvataiteilijan työllistäjänä ja toimeentulon lähteenä

Tutkin katutaidetta kuvataiteilijan työllistymisen ja toimeentulon näkökulmasta. Selvitän, voiko katutaiteella työllistää itsensä ja miten ansaintalogiikka tämän taiteenlajin parissa muodostuu. Tutkimuksen aineisto koostuu alalla toimivien asiantuntijoiden teemahaastatteluista sekä aiheesta kirjoitetuista artikkeleista.

Aineistossa esiin nousi muun muassa lupa-asioihin, ilmaisunvapauteen ja tekijänoikeuksiin liittyviä teemoja. Ansainnallisesti tärkeimmäksi tulonlähteeksi osoittautuivat toimeksiantoina toteutetut tilaustyöt, joita ei haastateltujen mielestä voi oikeastaan edes pitää katutaiteena. Katutaiteeseen liittyvät projektit, kuten festivaalit, oheistuotteet ja näyttelytoiminta ovat osa ansaintalogiikkaa. Etenkin ne taiteilijat, jotka eivät tee tilaustöitä, tekevät katutaideprojektien rinnalla myös muita töitä.

Pohdin tutkimuksessa katutaide-termin rajauksen haasteita ja sivuan tutkimuksia kaupunkitilassa nähtävän ja koettavan taiteen sosiaalisista vaikutuksista. Lisäksi selvitän, voidaanko katutaidetta pitää nykyään osana julkisen taiteen laajentunutta käsitettä. Tuon työssä esille myös omia kokemuksiani katutaiteen tekijänä ja peilaan tuloksia uraani kuvataiteen kentällä.

Asiasanat:

Katutaide, seinämaalaukset, muraali, kaupunkitaide, julkinen taide, graffitit, ansaintalogiikka

Master'S Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Master's Degree in Culture and Arts, Cultural and Media Entrepreneurship

2023 | 59 pages

Leena Tuomanen

Street art as a profession for a visual artist

In this thesis I study street art from the visual artist's livelihood and employment point of view. I explore if it's possible to employ oneself with street art and how to get income in this form of art. The research material is based on expert interviews and written articles about the subject.

Recurring themes in the interviews and literature include permissions, freedom of expression and copyrights. In terms of earning, the most important source of income seems to be commissioned work, which, according to interviewees, cannot even be considered as a street art. Projects related to street art, such as festivals, sideline products and exhibitions are also a part of the earning logic. Especially those artists, who do not make commissioned work, do also other work alongside the street art projects.

I discuss the challenges in defining the term street art and in addition, I introduce research on the social effects of art that can be seen and experienced in an urban space. Moreover, I will find out if street art can be considered a part of the expanded concept of public art. I also highlight my own experiences in the field of street art and reflect the results of the work for my own career as a visual artist.

Keywords:

Street art, urban art, murals, wall painting, public art, earning logic

Sisältö

Käytetyt lyhenteet ja sanasto	6
1 Johdanto	7
2 Katutaide osana urbaania kaupunkikulttuuria	12
2.1 Katutaiteen määritelmä	12
2.2 Tutkimusmenetelmät	13
2.3 Sosiaaliset vaikutukset kaupunkiympäristöön	15
2.4 Organisaatiot toimintaa tukemassa	19
3 Taiteilijan tie katutaiteen pariin	22
3.1 Anonyymiydestä tunnettuuden lisäämiseen	22
3.2 Luovaa toimintaa ilman sukupuolista vastakkainasettelua	25
3.3 Kaupunkitilaan liittyviä kannanottoja ja katujen koristelua	26
4 Katutaide kuvataiteilijan työnkuvana	28
4.1 Tuotannollinen työ byrokratian parissa	28
4.1.1 Lupien hankinta	29
4.1.2 Ilmaisunvapaus	31
4.1.3 Tekijänoikeudet	33
4.2 Ansaintalogiikka	36
4.2.1 Apurahat	37
4.2.2 Teospalkkiot	38
4.2.3 Tilaustyöt	40
4.2.4 Tuotteistaminen	41
4.3 Gallerioista kaduille ja kaduilta gallerioihin	42
5 Johtopäätökset	45
5.1 Katutaiteen työllistävyys ja ansaintamahdollisuudet	46
5.2 Katutaiteen määritelmä ja suhde julkiseen taiteeseen	49
5.3 Tutkimuksen tulosten ja toteutuksen arviointi	51
Lähteet	53

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymysten runko katutaiteilijoille

Liite 2. Haastattelukysymysten runko katutaideyhdistysten tai yhteisöjen edustajille

Käytetyt lyhenteet ja sanasto

AR	Lyhenne sanoista Augmented Reality on lisätyn todellisuuden ohjelmistotekniikka, jolla voi laajentaa fyysistä näkymää lisäämällä siihen tietokoneella tuotettua digitaalista sisältöä.
Buffaaminen	Puhdistus, graffitin poistaminen (Toiskallio 2020, 11).
Graffiti	Seinäkirjoitus tai -maalaus, joka perustuu kirjaimiin (Toiskallio 2020, 10).
Katutaide (street art)	Katujen varsille ja muihin julkisiin paikkoihin luvattomasti tai luvallisesti toteutettu taide.
Urban art	Tapahtumien, installaatioiden ja muiden väliaikaisten kaupunkitaideteosten, kuten seinämaalausten sekä esittävän taiteen toteuttaminen julkisissa paikoissa.
Muraali	Suurikokoinen esim. talon julkisivuun maalattu seinämaalauk.
Bommaaminen	Tägin kirjoittaminen (Toiskallio 2020, 11).
Prosenttiperiaate	Taiteen prosenttiperiaate on kansainvälinen käytäntö, joka on 2000-luvulla vakiintunut laajalti koko Suomessa. Se on periaatepäätös, jossa keskimäärin yhden prosentin osuus julkisen rakennushankkeen määrärahasta varataan taiteelle. (Helsingin kaupunki 2021, 4–5.)
Purkutaide	Purettavaan kohteeseen toteutettava taide.
SAV	Street Art Vantaa/ Vantaan Katutaideyhdistys.
Stencil	Sapluunan avulla toteutettu kuvio.
Tagi, Tägi	Graffitin tekijän taiteilijanimi/nimimerkki.
Wraitteri	Graffitin tekijä (Toiskallio 2020, 10).

1 Johdanto

Matkustelin paljon maailmalla 2000-luvun alussa ja huomasin viehättyväni erityisesti niistä laitakaupungin alueista, jotka olivat täynnä väriä ja rosoisuutta. Boheemit taiteilijakaupunginosat, joissa kadut ja tilojen seinät olivat täynnä omaehtoista katutaidetta, kutsuivat elämään hetkessä ja nauttimaan luomisen vapaudesta. Valokuvasin kaduilla näkemiäni töitä ja aloin seurata muutamia taiteilijoita, joilla oli oma tunnistettava tyyli. Minua kiehoi katutaiteen vallankumouksellinen tapa ottaa ympäröivä tila haltuun ja tuoda taiteellinen näkemys julkisesti esiin sekä sen visuaalinen alati muuttuva kerroksellisuus.

Suomessa tuohon aikaan vastaavanlainen kaupunkikulttuuri loisti poissaolollaan. Graffiteihin törmäsi lähinnä syrjäisissä alikulkutunneleissa tai hylätyissä rakennuksissa. Katukuvassa taidetta ei näkynyt juuri muuten, kun julkisten taideteosten ja monumenttien muodossa. Niihin aikoihin keikkajulisteidenkin kiinnittäminen kaduille oli kotikaupungissani kielletty.

Katutaiteen maineeseen ja sen vuosituhanen alun vähäisyyteen, etenkin pääkaupunkiseudulla, vaikutti Helsingin kaupungin vuonna 1998 aloittama Stop töhryille -kampanja. Se kesti yhteensä 10 vuotta ja aiheutti mielipahaa niin taiteentekijöille, kiinteistöjen omistajille kuin tavallisille veronmaksajillekin, jotka seurasivat tilannetta sivusta. Katutaiteilija Jussi Two Sevenin näyttelyjulkaisussa Jari Tamminen nostaa esiin sen, miten tärkeää työtä 2000-luvun alun suomalaiset katutaiteilijat tekivät pitämällä alakulttuurin hengissä vaikeina vastakkainasettelun aikoina. Taiteilijat maalasivat vastoin omaa etuaan saaden osakseen massiivisia korvausvaatimuksia ja vartijoiden kohtuutonta voimankäyttöä. Samalla he kuitenkin esittivät haasteen koko yhteiskunnalle siitä, kuka määrää sen, mitä näemme ja saamme tehdä yhteisissä julkisissa tiloissa. (Tamminen 2020b, 4–5.)

Tilanne on onneksi muuttunut noista ajoista ja viimeisen viidentoista vuoden aikana katutaide on rantautunut vahvasti myös Suomeen. Itseilmaisusta katutaiteen keinoin on tullut yleistä ja jopa hyväksyttävää niin katukuvassa kuin gallerioiden ja museoiden seinilläkin. Talojen julkisivujen kokoiset muraalit,

sähkökaappien ja työmaa-aitojen koristelut sekä alikulkutunneleiden maalaukset ovat nykyään olennainen ja näkyvä osa kaupunkikulttuuria. Purkuun meneviä kiinteistöjä annetaan taiteilijoiden työskentelytiloiksi ja niihin järjestetystä näyttelytoiminnasta on tullut suuren suosion saavuttaneita massatapahtumia.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen katutaidetta taiteilijan työllistymisen ja toimeentulon näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni on: voiko kuvataiteilija työllistyä ja ansaita elantonsa tekemällä katutaidetta ja jos voi, niin millainen on työnkuva ja ansaintalogiikka? Tutkimus perustuu pääosin asiantuntijahaastatteluihin, koska aiheesta ei löydy juurikaan aikaisempaa tutkimustietoa tai lähdekirjallisuutta. Katutaiteeseen liittyviä artikkeleita ja kirjallisuutta on julkaistu maailmalla runsaasti, mutta suurin osa niistä perehdyttää lukijaa vain teosten visualiseen ilmeeseen, kuten tyyliuuntauksiin ja niiden eroihin sekä teknisiin toteutuksiin ja nimimerkkeihin teosten taustalla.

Katutaide on muodostunut suomen kielessä yläkäsitteeksi lähes kaikelle kaduilla tapahtuvalle taiteelliselle toiminnalle. Kirjo on niin laaja, että se aiheuttaa termin rajaamisen haasteita myös alalla toimivien ammattilaisten keskuudessa. Tunnetuin katutaiteen tyyliuuntaus on graffitit ja niihin liittyvä visuaalinen maailma, josta löytyy myös suomenkielistä kirjallisuutta ja erilaisia tutkimuksia. Näistä esimerkkinä lähteenäkin käytetyt Mika Helinin (2014) *Luvallinen graffiti Helsingissä* ja HAM taidemuseon (2018) julkaisema Pohjankyrön ja Tuulikankaan toimittama *Graffiti Helsingissä – Kadulta galleriaan, suomalaisen graffitin tie kohti taiteen instituutiota*.

Katutaiteen asiantuntija Rosa Hultman arvioi, että vaikka katutaide -käsite mielletäänkin yhdeksi kattotermiksi, jonka alle graffitit luokitellaan, ei ilman luvattomia graffiteja olisi myöskään nykyisenkaltaista katutaidekulttuuria. Graffiti on yleensä tekijän oman nimimerkin toisintaa eri paikkoihin, mutta graffitimaalaukset ovat usein monen taiteilijan yhteisteoksia, joissa on tekstin lisäksi kuvioita, hahmoja ja yhtenäinen värimaailma. (Hultman 2021, 79.)

Julkisuutta ovat viime vuosina saaneet isot seinämaalaukset eli muraalit, joita on maalattu ympäri Suomea. Julkisivuihin ja alikulkutunneleihin toteutetuilla

suurikokoisilla maalauksilla on haluttu virkistää kaupunkikuvaa sekä lisätä asuinalueiden tunnettavuutta ja turismia. Ilmiötä on kutsuttu myös muraalibuumiksi. Muraalien yleistyminen ja katutaiteen valtavirtaistuminen on herättänyt ristiriitaisia tunteita niin taiteen tekijöissä, kuin ohikulkijoissakin: jotkut ovat sitä mieltä, että murallit eivät ole katutaidetta.

Seinämaalauksiin liittyviä ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä ja pro graduja on kirjoitettu useita, mutta niissä on käsitelty lähinnä prosessin kulkua, teosten aiheiden valikoitumista tai valmiiden töiden sosiaalisia vaikutuksia ympäristöön. Näistä tutkimuksista viittaa omassa tekstissäni muun muassa Tiina Kaisa Leppäsen (2017) opinnäytetyöhön *Maalari seinällä: Kuvataiteilijan työtavat kaupunkilaisia osallistavassa seinämaalusprojektissa*, sekä Sara Multasen (2015) Aalto yliopiston maisterityöhön *Julkisen tilan taide ja asuinalueiden atmosfääri*.

Vaikka taidetta näkyy julkisessa tilassa enenevässä määrin, vain harva suomalainen katutaiteen kentällä toimiva taiteilija on tullut tunnetuksi laajemman yleisön keskuudessa. Tutkimuksia ei löydy myöskään siitä, millaisia palkkioita taiteilijoille maksetaan heidän toteuttamistaan teoksista ja mistä kumpuaa halu tehdä taidetta urbaanin kaupunkiympäristöön. Jotkut pitävät katutaidetta laittomana toimintana, jota tehdään omaehtoisesti ilman korvausta ja tässä piilee luultavasti yksi tämän taidesuuntauksen kompastuskivistä toimeentulon lähteenä.

Keitä siis ovat nämä kaduille taidetta tekevät taiteilijat? Perustuuko katutaiteen tekeminen teosten aikaansaamien sosiaalisten vaikutusten tavoitteluun vai voiko taiteilija ansaita sillä myös elantonsa ja luoda uraa taiteilijana? Entä millaisia korvauksia teosten tekijöille maksetaan ja kenen toimesta rahoitus töiden toteutukseen tapahtuu?

Lisäksi pohdin, miten on käynyt ilmaisunvapauden, kun teokset valikoituvat toteutettaviksi äänestysten, kuraattorien ja kiinteistöjen haltijoiden toimesta. Voiko katutaiteella vielä ottaa kantaa ja ilmaista mielipiteitä? Selvitän myös, kuinka erilaiset katutaidetta tunnetuksi tekevät organisaatiot toimivat ja onko taiteilijalla mahdollisuuksia toimia ilman näiden yhdistysten apua. Näihin

kysymyksiin etsin vastauksia haastatteleamalla katutaiteen tekijöitä ja urbaania taidetta tukevia organisaatioita.

Organisaatioista esittelen tarkemmin Helsinki Urban Art ry:n, Vantaan katutaideyhdistyksen ja Purkutaide sekä Mimmit peinttaa -kollektiivit. Vastaavanlaisia katutaidetta tukevia organisaatioita on nykyään lähes kaikissa isommissa kaupungeissa. Nämä neljä valikoituivat esittelyyn siksi, että ne toimivat pääkaupunkiseudulla ja heidän toimintansa on tullut itselleni tutuksi tämän opinnäytetyön kirjoituksen aikana erilaisten projektien kautta.

Oma suhteeni katutaiteeseen alkoi kiinnostuksella ja ihailulla. Yläasteikäisenä seurasin vierestä, kun kaveriporukan pojat piirtelivät graffitisuunnitelmia ja kävivät maalaamassa seiniä. Tein itsekin muutamia luonnoksia, mutta tekstien ja kirjainten muotoilu tiettyjen lainalaisuuksien puitteissa ei tuntunut omalta. Katutaide vapaine aihepiireineen ja moninaisine ilmaisumuotoineen on sen sijaan aina inspiroinut minua. Omien julkisten teosten tekemisen aloitin harrastuspohjalta vasta aikuisena toteuttamalla niitä luvallisiin maalauspaikkoihin projekti kerrallaan.

Ensimmäinen katutaideprojekti, johon osallistuin, oli porukalla maalattu alikulkutunneli Vantaan Myymässä vuonna 2015. Siinä oli mukana niin katutaiteen suunnannäyttäjiä Suomesta ja ulkomailta kuin meitä harrastelijoita, joita haettiin mukaan sosiaalisen median ilmoituksella. Toinen matalan kynnyksen katutaideprojekti on ollut Helenin sähkökaapit, joihin asuinalueet ovat etsineet taiteilijoita äänestysten ja hakuilmoitusten kautta. Näihin projekteihin olen osallistunut omasta innostuksesta enkä ole saanut niistä muuta palkkiota kuin ilon siitä, että oma kädenjälki on julkisesti esillä ja kaikkien nähtävillä.

Viime vuosina olen kuitenkin tehnyt yhä suurempia katutaideteoksia julkisille paikoille ja saanut niiden valmistuksesta palkkion. Tähän ovat vaikuttaneet katutaidetta organisoivien yhdistysten ja yhteisöjen järjestämät tapahtumat, joihin on saanut vapaasti hakea mukaan. Olen ollut näiden korkeakouluopintojen aikana mukana Espoossa Keran halleilla järjestetyssä Concreate Urban Art -tapahtumassa, Vihdissä järjestetyillä Palma Art Night -

festivaaleilla, Vantaalla maalaamassa Tikkurilan tapahtumaterassi Tiksin pation seinämaalauksia sekä Savonlinnassa S-creatives -festivaaleilla.

Haluankin nyt selvittää millaiset mahdollisuudet itselläni ja muilla kuvataiteilijoilla on työllistää itseään katutaiteen kentällä ja onko toiminta järkevää omatoimisesti ilman organisaatioiden taustavoimaa. Teemahaastatteluiden sekä aiheeseen liittyvän aiemman tutkimustiedon ja kirjallisuuden lisäksi tuon esiin myös omaan tutkimuspäiväkirjaan keräämiäni kokemuksia ja näkemyksiä asioista, joita olen tämän tutkimuksen aikana havainnoinut katutaideprojekteissa, joissa olen saanut olla mukana.

Kirjallinen työ etenee siten, että alussa esittelen opinnäytetutkimukseni keskeiset käsitteet sekä tutkimusmenetelmiin ja aihepiiriin liittyvät teemat yleisellä tasolla. Tämän jälkeen tarkastelen alalla toimivien tekijöiden motiiveja valitsemaansa ilmaisutyyliin. Neljännessä luvussa esittelen asiantuntijahaastatteluiden kautta esille tulleita asioita, jotka liittyvät katutaiteen tekemiseen ammattimaisesti. Viidennessä luvussa teen johtopäätöksiä tutkimuksen tuloksista ja pohdin niiden merkitystä ja sovellettavuutta oman taiteelliseen uraani.

2 Katutaide osana urbaania kaupunkikulttuuria

Ihmisillä on aina ollut tarve jättää jälkiä elinympäristöönsä ja esimerkiksi seinämaalauksia on esiintynyt niin luolamaalauksissa kuin Egyptin hautojen hieroglyfeissäkin. Monet historiallisesti merkittävät julkisille paikoille tehdyt maalaukset ovat liittyneet tarinankerrontaan ja vallankumousajatteluun. Vielä nykyäänkin tavat, joilla kaupunkitilaa otetaan haltuun riippuvat maantieteellisestä sijainnista, paikasta ja sosioekonomisesta tilanteesta. (Kärpänen 2022, 31–32.)

2.1 Katutaiteen määritelmä

Katutaiteen historia ulottuu kauas menneisyyteen, sivilisaatiomme alkuajoille saakka, mutta termi ”Street art” eli suomeksi katutaide on kuitenkin verrattain uusi (Stahl 2013, 6,15). Suomenkieliseen käännökseen luetaan usein mukaan myös esittävät taiteet, kuten kaduilla tapahtuvat performanssit, sirkus ja teatteri, mutta englanninkielessä sen ajatellaan tarkoittavan enemmän kadulla nähtävää visuaalista taidetta.

Katutaiteen määritelmä vaihtelee kontekstin ja määrittelijän mukaan, mutta se on lukuisine eri tyyliuuntineen hyvin laaja. Käsitteen alle liitetään monenlaiset julkisiin urbaaneihin tiloihin sijoittuvat taidemuodot, kuten seinämaalaukset, graffitit ja sapluunatyöt, liisteröidyt paperityöt, tarrat ja julisteet, tekstiili- ja neulegraffitit, keraamiset työt, kuten mosaiikit ja veistokset, installaatiot, performanssit ja muu kaduille sijoittuva esittävä taide sekä tila- ja valotaide. Nykyään myös julkisiin paikkoihin sijoittuvat virtuaaliset teokset voidaan luokitella katutaiteeksi.

Määritelmän laajuus ja moninaisuus tekevät katutaidekäsitteestä haastavan hahmottaa ja terminä se aiheuttaa ristiriitaa niin yleisössä kuin alalla toimivissa henkilöissäkin. Monien tutkimukseeni osallistuneiden taiteilijoiden ja alalla toimivien henkilöiden mielestä esimerkiksi muraalit ja tilaustyöt eivät ole katutaidetta, toiset taas pitävät niitä katutaiteen näkyvimpänä ilmentymänä.

Graffitit halutaan myöskin pitää usein omana erillisenä tyyli­lajinaan, jotka ei kuulu katutaiteen piiriin, mutta etenkin graffitikulttuurin ulkopuolella oleville ne näyttävät osana katutaiteen kenttää.

Itse määrittelen katutaiteen julkiseen tilaan sijoittuvaksi visuaaliseksi tai esittäväksi taiteeksi, joka ei ole instituutioiden hallinnoimaa. Usein katutaiteeseen liittyy myös kantaaottavuus ja pohdinta siitä, kenellä on valta päättää elinympäristössämme olevien tilojen käytöstä erilaisten viestien välittämiseen. Katutaiteen luonteelle on ominaista väliaikaisuus, jonka vuoksi termi *urban art* eli suomennettuna kaupunkitaide, yhdistyy usein katutaiteen määritelmän kanssa. Molemmat ovat urbaaniin kaupunkiympäristöön sijoittuvia väliaikaisen taiteen muotoja. Myöskään julkisen taiteen laajentunutta käsitettä ei katutaiteesta puhuttaessa voi täysin sivuuttaa.

Tässä tutkimuksessa olen rajannut katutaiteen käsittelemään vain kaduilla ja julkisissa paikoissa esiintyvää visuaalista taidetta, sillä esittävän taiteen sisällyttäminen tähän tutkimukseen olisi tehnyt aineistosta liian laajan ja vaikeasti hallitavan. Graffiteja käsittelen yhtenä katutaiteen ilmenemismuotona, samoin muraaleita. Tähän rajaukseen olen päätenyt siitä syystä, että moni Suomessa katutaidetta tekevä taiteilija liikkuu sulavasti näiden eri tyyli­suuntausten välillä.

Tutkimukseni kannalta katutaide-käsitteen rajaamisen haastavuus kävi ilmi heti alkuvaiheessa, kun haastateltavaksi pyydettyt taiteilijat ja eri organisaatioiden edustajat tulkitsivat aiheen eri tavoin ja jopa kieltäytyivät osallistumasta tutkimukseeni, kun käytin katutaide-sanaa sen keskiössä. Tutkimuksen aikana esille tulleiden mielipide-erojen vuoksi pohdin vielä lopussa katutaide-määritelmän rajausta ja eri osa-alueiden kuulumista käsitteen alle, sekä sitä, miksi katutaide halutaan pitää erillään muusta julkisesta taiteesta.

2.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on laadullinen ja analysoin sen tuloksia aineistolähtöisesti tutkimuskysymykseen liittyvien teemojen kautta. Asiantuntijahaastatteluissa

esille nousseiden aihepiirien mukaan etenen induktiivisesti yksittäisestä yleiseen. Käytössä on lisäksi autoetnografinen lähestymistapa, jossa peilaan omia havaintojani muiden alalla toimivien ihmisten ajatuksiin. Lopussa pohdin tulosten vaikutuksia yleisellä tasolla sekä suhteessa omaan taiteelliseen työskentelyyni.

Aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua, joka sopi metodeiltaan tähän tarkoitukseen parhaiten. Tein haastattelukysymyksistä rungon haastattelulle, mutta haastattelutilanteessa niiden järjestys ja määrä vaihteli vastausten mukaan. Esille nousi myös muita kiinnostavia asioita, joista esitin lisäkysymyksiä. Lähetin kysymykset (Liitteet 1 ja 2) haastateltaville sähköpostilla ennen haastattelua, jotta he pystyivät tutustumaan niihin etukäteen.

Tutkimukseen valikoitui haastateltaviksi 5 taiteilijaa ja 2 kulttuurituottajaa, jotka työllistävät itsensä joko osittain tai kokonaan katutaiteella. He ovat erilaisista lähtökohdista ponnistavia tekijöitä, joille kadut ovat tärkeä väylä tuoda omaa osaamista ja persoonallista tyyliä esille. Kaikilla heillä on jo vuosien kokemus katutaiteen parissa työskentelystä. Haastateltavia olisi löytynyt Suomesta huomattavasti enemmänkin, mutta opinnäytetyön laajuuden ja aikataulun puitteissa minulla ei ollut mahdollisuutta toteuttaa enempää haastatteluja. Lisäksi haastateltujen määrään vaikutti se, että osa haastatteluun kysytyistä ei halunnut osallistua tutkimukseen ja osa ei ikinä toimittanut vastauksia lupauksista huolimatta. Useat haastatelluista taiteilijoista olivat minulle ennestään tuttuja, osan kanssa en ollut koskaan aiemmin jutellut.

Tätä opinnäytetyötä varten haastatellut taiteilijat tekevät katutaidetta omilla nimillään. Käytän myös tutkimuksessa luvallisesti heidän oikeita nimiään. Haastatellut taiteilijat ovat Granlund Viva, Ikonen Salla, Hakala Jukka, Stenberg Taneli ja Väänänen Jouni. Organisaatioiden edustajina toimivat tässä tutkimuksessa Helsinki Urban Art -yhdistyksen perustajajäsen Jaakko Blomberg ja Street Art Vantaa -kollektiivin tuottaja Jenni Väisänen. Molempien yhdistysten edustajien kanssa olen saanut tehdä yhteistyötä viime vuosien aikana.

Kaksi haastateltavista halusi vastata kysymyksiin kirjallisesti. Kolmea haastattelun puhelimitse tallentaen puhelimen kaiuttimen kautta vastaukset ääninauhurille, jonka jälkeen litteroin ne tietokoneelle tekstimuotoon. Kaksi haastattelua kävin toteuttamassa haastateltavien toivomissa paikoissa, joissa minulla oli mukana ääninauhuri myöhempää litterointia varten. Haastatteluihin meni kunkin asiantuntijan kohdalla keskimäärin tunti. Ennen opinnäytetyön julkaisua hyväksyin haastatelluilla heistä kirjoittamani tekstit: osa heistä halusi vielä siinä vaiheessa täydentää tai tarkentaa tekstiä.

2.3 Sosiaaliset vaikutukset kaupunkiympäristöön

Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirjassa todetaan, että taide koskettaa erityisesti ihmisen tunne- ja kokemusmaailmaa ja sen avulla voidaan myös ymmärtää todellisuuden eri tasoja. Ihaillessaan ympäristöään, jossa voi kokea kauneutta ja harmoniaa, ihminen luonnollisesti rauhoittuu ja stressi vähenee. Julkisiin tiloihin sijoitettavan taiteen avulla voidaan vaikuttaa ihmisten tunnetiloihin visuaalisten ärsykkeiden, kuten värien, muotojen ja materiaalien kautta. (Houni ym. 2020, 47–48, 51.)

Sara Multanen tutki Aalto yliopiston maisterintyössään julkisen tilan taidetta sekä asuinympäristöjen atmosfääriä. Hänen mielestään ihmisten asuinympäristöön tulisi luoda paikkoja, joissa on kodin ja turvallisuuden tunnetta. Sellaisia paikkoja, joihin voimme kiintyä, joista haluamme pitää huolta ja jotka luovat mahdollisuuksia positiivisille kohtaamisille. Elinympäristömme paikoista muodostuu luonnostaan osa identiteettiämme niihin liittyvien muistojen, ihmisten ja objektien kautta. Asuinalueille sijoitettu taide voi toimia merkityksellisenä kohtaamispaikkana ja luoda samalla alueelle persoonallisen ilmeen, jollaista ei ole muualla. (Multanen 2015, 13, 14, 78.)

Julkinen taide on hyvä keino lisätä alueen tunnettavuutta ja toimia osana aluebrändäystä. Parhaimmillaan se lisää paikan elämyksellisyyttä ja toimii hengen luojana, muuttaen tilan määränpääksi kauttakulkutilan sijaan. Taide voi sisällöllisesti tuoda ympäristöön siitä kumpuavia merkityksiä ja tulkintoja sekä

avata keskusteluja ja puheenvuoroja. Teokset voivat herättää myös ristiriitaisia tunteita, jos ne sijoitetaan sellaisiin kohtiin, jotka rakennusten tai alueiden suunnitteluvaiheessa on tarkoitettu tyhjiksi kokonaisuutta rauhoittaviksi pinnoiksi ja tiloiksi. Tästä syystä kaikki taide, joka tuodaan jo olemassa oleviin kohteisiin pitää olla tarkoin harkittua. (Nummikoski 2021, 182, 184–185.)

Taiteen edistämiskeskuksen vuonna 2021 teettämän tutkimuksen mukaan 72 prosenttia Suomen kymmenessä suurimmassa kaupungissa asuvista, tutkimukseen osallistuneista henkilöistä, haluaisi taidetta arkiympäristöönsä. Julkisen taiteen suosio on pysynyt lähes ennallaan kuluneiden 10 vuoden ajan. Lähes puolet vastanneista olisi valmiita ohjaamaan lisää verorahoja julkisen taiteen hankintoihin. (Taiteen edistämiskeskus 2023.)

Street Art Vantaan (nykyisin SAV-taidekollektiivin) tuottaja Jenni Väisänen tutki omassa opinnäytetyössään julkiseen tilaan toteutetun taiteen aikaansaamia hyvinvointivaikutuksia. Tutkimuskohteena oli Vantaalainen Hakunilan kaupunginosa, jonka asukkaiden hyvinvointia pyrittiin lisäämään osallisuuden tunteella ja asuinalueelle toteutetulla taidereitillä. Pop up -tapahtumassa, jossa kierrettiin ja esiteltiin alueella olevaa julkisen tilan taidetta oli havaittavissa myös herkistymistä muille ympäristössä esiintyneille kauniille yksityiskohdille. Taiteella ja sen yhdessä kokemisella oli havaittavissa positiivisia vaikutuksia ihmisten mielentilaan ja asuinympäristössä viihtymiseen. (Väisänen 2021, 1, 46, 47.)

Asuinympäristöön toteutettu taide vaikuttaa siellä asuvien ihmisten jokapäiväiseen elämään ja väliaikaiseksikin tarkoitettu taide voi olla paikoillaan vuosia, jolloin se saattaa olla mukana esimerkiksi lapsen elämässä koko hänen lapsuutensa. Tästä syystä esimerkiksi SAV-taidekollektiivin toteuttamat teokset pyritään toteuttamaan aina siten, että ne ovat laadukkaasti valmistettuja ja niiden aiheet sopivat kaikenikäisille ohikulkijoille. (Väisänen 2023.)

Kuvataiteilija Taneli Stenberg kertoi asiantuntijahaastattelussa, että hänelle julkiseen paikkaan tulevien maalausten aiheissa toteutuu aina demokratia, sillä teoksen tulee puhutella suurta yleisöä ja luonnoksen pitää mennä läpi monesta

raadista. Aiheen tulee myös sopia paikkaan, johon se toteutetaan, jotta siitä tulee alueen asukkaille tärkeä. Stenbergin luomat maalaukset ovat olleet taitavasti toteutettuja ja toimineet ympäristöissään niin hyvin, että hän on päässyt tekemään myös prosenttiperiaatteella rahoitettuja taideteoksia suoraan rakennuttajan toimeksiannosta. (Stenberg 2023.)

Prosenttiperiaatteen rahoitusmallien avulla kustannettavat julkisen taiteen teokset sijoittuvat julkisiin rakennuksiin, niiden tonteille tai yleisille alueille. Kaupungit voivat taidehankintojen avulla edistää kaupungille tärkeitä tavoitteita ja lisätä viihtyisyyttä ja asuinalueiden arvostusta. Merkittävin osa julkisesta taiteesta tuotetaan Suomessa nykyään taiteen prosenttiperiaatteen avulla. Prosenttiperiaate on sisältynyt Suomen hallitusohjelmiin vuosina 2011–2023 ja esimerkiksi Helsingissä sitä on noudatettu jo vuodesta 1991 alkaen. (Helsingin kaupunki 2021, 4–5.)

Julkiseen tilaan sijoittuvaa taidetta pyritään säätelämään valtiollisten taidetoimikuntien ja museoiden kuratoimina. Perinteisesti julkisella taiteella on tarkoitettu yhteiskunnan julkisiin tiloihin hankkimaa taidetta, jolloin käsitteen ulkopuolelle ovat jääneet myös yksityisten toimijoiden, kuten asukasyhdistysten hankinnat ja koko katutaiteen kenttä. Sittemmin julkisen taiteen määritelmää on uudelleenarvioitu ja laajennettu ja nykyään puhutaankin usein yhteisöllisyyttä korostavasta ”uudesta julkisesta taiteesta”. Sara Multanen nostaa julkisen taiteen ja katutaiteen rinnalle myös termin *julkisen tilan taide*, joka ei ole vain instituutioiden hallinnoimaa, vaan jossa näkyy myös asukkaiden kädenjälki. Paikat, joissa elämme muokkaavat meitä samalla, kun me muokkaamme niitä. (Multanen 2015, 13,18, 20.)

Julkisen tilan näyttäytyy taideinstituutioille ja vapaan kentän toimijoille erilaisena: Instituutiot toimivat portinvartioina ja kollektiivit instituutiota haastavana riippumattomana voimavarana. Välillisinä ja välittöminä portinvartioina julkisen taiteen kentällä toimivat esimerkiksi rahoittajatahot, kaupungin viranhaltijat, kuraattorit, taiteilijat, rakennusfirmat, museot, asukkaat ja yhä enenevässä määrin yritykset. Julkiseksi ja puolijulkiseksi määritellyt tilat ovat rajanvedon

paikka, jossa sallittu ja kielletty tulevat määritellyksi ja sinne sijoitettu taide asetetaan kaikkien arvioitavaksi. (Taiteen edistämiskeskus 2022, 20–21.)

Esimerkkinä katutaiteen sosiaalisista vaikutuksista ja mahdollisuuksistamme muokata ympäristöämme taiteen keinoin voisi nostaa esille suomalaisen Elissa Erikssonin kaduille tekemät installaatiot, joissa hän ottaa kantaa siihen, keiden viestit tulevat kuulluksi yhteisissä julkisissa tiloissa. Hän valloitti joukkorahoituksen avulla viikoksi osan joukkoliikennepysäkkien mainostauluista viesteillä, jotka kertoivat, mitä muuta ihmiset haluavat odotellessaan niissä nähdä, kuin mainoksia. Muita Erikssonin kaupunkiympäristöön tekemiä teoksia ovat olleet ympäri Helsinkiä rakennetut jäälyhdyt ja kuivuneista lehdistä verkkoaitaan kiinnittämällä muotoillut kirjaimet, joista muodostui teksti ”Tämä on kuitenkin minun kaupunkini”. (Eriksson 2012, 60–67.)

Samankaltaista kansalaisaktivismia ja kaupunkitilan haltuunottoa taiteen keinoin edustaa ruotsalainen Akay, jonka yhdessä Peterin kanssa (the Barsky Brothers) tekemät teokset liikkuvat kaupunkitaiteen ja katutaiteen välimaastossa.

Esimerkiksi julkisille paikoille toteutetussa *Graffiti is not a crime* -projektissaan he peilasivat graffitin laillisuutta poistamalla siitä vandalismin ja kirjoittivat jättikirjaimilla lumeen tunnettuja graffitifraaseja. Teoksellaan he ottivat julkisessa tilassa kantaa julkiseen tilaan eli siihen, että kaupunkitilaa voi ottaa haltuun myös sellaisin väliaikaisin keinoin, jotka eivät vahingoita kenenkään omaisuutta. (Kymäläinen 2009, 92, 99–100,105.)

Joillekin katutaide ja graffitit ovat merkki alueen ränsistymisestä ja huonomaineisuudesta. Toisinaan katutaiteella kyllästetyt pinnat tuovat alueelle lisäarvoa ja tekevät siitä urbaanin kohtaamispaikan, jonka taloudellisen potentiaalin löytävät vähitellen myös kaupalliset toimijat ja sijoittajat. Näin on käynyt etenkin suurkaupungeissa monille niin sanotuille taiteilijakaupunginosille, joista hintojen noustessa on tullut liian kalliita taiteilijoille, mutta joihin on jäänyt jäljelle persoonallinen boheemi tunnelma.

Esimerkiksi Helsingissä luvallisen graffitin avulla on luotu uutta keskiluokkaistuvaa ja kiinnostavaa asuinalueita ja sen avulla on myös tuettu

monimuotoista kaupunkikulttuuria. Graffitiseinillä on mahdollistettu taiteellinen tee-se-itse -toiminta ja pyritty ratkaisemaan laittoman graffitimaalaamisen aiheuttamia ongelmia. Samalla on lisätty myös kaupunkilaisten hyvinvointiin tähtääviä harrastus- ja osallistumismahdollisuuksia. (Helin 2014, 117.)

2.4 Organisaatiot toimintaa tukemassa

Useimmissa Suomen kaupungeissa on oma järjestö, joka tukee paikallista katutaidetoimintaa. Vaikka eri toimijoilla on hieman erilaiset toiminta-alueet, on päämääränä kaikilla edistää katutaiteen asemaa ja tuoda se vahvemmin osaksi rakennettua kaupunkiympäristöä. Esimerkkeinä eri kaupunkien järjestöistä voi luetella muun muassa Kuopiossa toimivan Katutaideyhdistys Urbaani Oy:n, Oulun katutaide ry:n ja Vaasassa sekä laajemmin pohjanmaalla toimivan Katukulttuuri ry:n. Tässä työssä esittelen tarkemmin neljä pääkaupunkiseudulla vaikuttavaa toimijaa, joiden organisoimat projektit sijoittuvat myös muualle Suomeen ja ulkomaille.

Helsinki Urban Art sai alkunsa vuonna 2016 *Lisää katutaidetta Helsinkiin* -projektista. Se on urbaaniin taiteeseen ja kaupunkikulttuuriin erikoistunut yhdistys, jonka tavoitteena on edistää yhteisöllistä, avointa kaupunkikulttuuria ja elävöittää taiteen ja erilaisten tapahtumien avulla paikkoja, joissa kaupunkilaiset viihtyvät. Yhdistyksessä työskentelee vakituisesti 7 kulttuurituottajaa, joista 2,5 toimii Redin Vapaakaupunki-yksikössä ja loput pääsääntöisesti Itä-Pasilassa sijaitsevassa yhdistyksen päätoimipisteessä. Yhdistys on vuodesta 2019 asti pyörittänyt Pasilan kaupunkitaidekeskusta, jossa sijaitsee Helsinki Urban Art galleria ja pieni myymälä. Yhteistyökumppaneina toimii myös muita tahoja, kuten kauppakeskus Redi ja Sokos hotel Tripla, sekä erilaisia kotimaisia ja kansainvälisiä toimijoita katutaiteen ja kaupunkikulttuurin parista. (Blomberg 2023 ja Helsinki Urban Art 2023.)

Helsinki Urban Art suunnittelee ja toteuttaa katutaidetta kaikenlaisiin kohteisiin ja heidän kauttaan voi tilata teoksen myös muualle Suomeen. He hoitavat kuntoon kaikki teoksen valmistukseen liittyvät käytännön järjestelyt ja laajasta verkostosta löytyy ammattitaitoisia taiteilijoita monen eri tyyllisen teoksen

toteutukseen. Taiteilijat kuratoidaan aina projektikohtaisesti ja isompiin katutaide tapahtumiin, kuten Concrete-festivaaleille taiteilijat valitaan avoimen haun kautta. (Helsinki Urban Art 2023.)

Toinen pääkaupunkiseudulla urbaanin taiteen parissa työskentelevä toimija on SAV Taidekollektiivi, entiseltä nimeltään Street Art Vantaa. SAV on toiminut vuodesta 2013 lähtien ja ollut vuosien varrella mukana luomassa yli sata taideteosta sekä toimijana erilaisissa katutaiteeseen liittyvissä projektissa. Taidekollektiivin jäsenten toimesta on syntynyt katutaidetta, muraaleita, työpajoja ja tapahtumia pääkaupunkiseudun lisäksi myös Hyvinkäälle, Kuopioon, Porvooseen, Tampereelle, Jyväskylään sekä ulkomaille. (Street Art Vantaa 2023.)

Tähän tutkimukseen haastattelin kollektiivissa toimivaa Jenni Väisästä, joka toimii kollektiivissa tuottajana sekä osallisuuden asiantuntijana. Kollektiiviin kuuluu vakituisesti myös kolme ammattitaiteilijaa. Tämän lisäksi he palkkaavat vuodessa useita muita taiteilijoita yksittäisiin projekteihin. Kollektiivin yksi tärkeimpiä tavoitteita on asukaslähtöinen toiminta julkisten paikkojen ja asuin ympäristöjen viihtyvyyden lisäämiseksi taiteen keinoin. SAV tekee tiivistä yhteistyötä Vantaan kaupungin eri toimialojen kanssa. Vuosia jatkunut yhteistyö mahdollistaa rahoituksen järjestymisen ja molemminpuoliset ehdotukset uusien projektien suhteen. (Väisänen 2023.)

Purkutaide-kollektiivin taustalla on katutaiteen ammattilainen Jouni Vänänen, joka toimii sen taiteellisena johtajana. Purkutaide-konseptin idea lähti liikkeelle ideasta yhdistää purkua odottavat tyhjillään olevat tilat, sekä taide- ja kulttuurialan toimijat, joilla on tarvetta toimitiloille. Keravalta alkunsa saanut konsepti on vuosien varrella kasvanut ja tunnetuin projekti on ollut Keravalainen Ahjon kaupunginosassa sijaitseva Taiteen kotitalo, joka keräsi ensimmäisenä aukiolovuotenaan (2020) 30 000 kävijää. (Purkutaide 2023.)

Purkutaide kollektiivin menestyksekkäiden hankkeiden ansiosta Keravan kaupunginhallitus teki ensimmäisenä kuntana Suomessa päätöksen tarjota tyhjillään olevia kiinteistöjä taide- ja kulttuuritoimijoille (Purkutaide 2023). Tämän jälkeen myös muualla Suomessa on suhtauduttu suopeasti purkukohteiden

hyödyntämiseen ja erilaisia projekteja purettavissa kohteissa on järjestetty onnistuneesti. Yhtenä esimerkkinä voi mainita Vaasassa sijainneen huvipuisto Wasalandian viimeiset vuodet Wasa graffitilandiana.

Neljäntenä organisaationa esittelen Mimmit ry:n, joka toteuttaa tapahtumia ympäri Suomea. Rosa ”Ruusa” Hultman on Mimmit ry - kaupunkikulttuuriyhdistyksen tuottaja ja perustaja, joka on tullut katutaiteen asiantuntijaksi käytännön kokemuksen kautta. Hän kertoo, että Mimmit ry:n tarkoitus on edistää, ylläpitää ja kehittää kaupunkikulttuuria sekä vakiinnuttaa naistaiteilijoiden asemaa. Tavoitteena on tukea ja rohkaista naisia toteuttamaan unelmiaan sekä nostaa esiin naisia miesvaltaisen alakulttuurin massasta ilman vastakkainasettelua. Rosa maalaa itse ”Ruusa” nimimerkillä, mutta tuottajan työssä hän hoitaa esimerkiksi lupa-asioita, kuratointia, liikennejärjestelyitä sekä henkilönostimien tilaamisia omalla nimellään. (Kärpänen 2022, 37–39.)

Mimmit ry:n alla toimii vuonna 2015 perustettu Mimmit peinttaa - katutaidekonsepti, joka tekee tilaustöitä ja järjestää tapahtumia sekä työpajoja Suomessa ja ulkomailla. Konsepti on luonut tytöille ja naisille mahdollisuuden toteuttaa taidetta julkiseen tilaan. Se myös saattaa yhteen eri ikäiset naiset taiteellisen toiminnan puitteissa. Mimmit peinttaa -kollektiiviin kuuluu visuaalisen kulttuurin, kuvataiteen ja graffitin ammattilaisia, mutta heidän järjestämiin tapahtumiin on kaikilla vapaa pääsy. (Mimmit peinttaa 2023.)

3 Taiteilijan tie katutaiteen pariin

Katutaiteen juuret ovat Suomessa vahvasti yhteydessä graffitien yleistymiseen katukuvassamme 1980-luvulla. Enemmistö haastattelemistani taiteilijoista oli lapsena ja nuorena ihastellut katukuvaan ilmestyneitä maalauksia ja ryhtynyt myös itse kokeilemaan taitojaan tämän taiteenlajin parissa. Moni graffiteilla ja katutaiteella uransa aloittanut taiteilija onkin ajan myötä tullut tunnetuksi suuren mittaluokan julkisista teoksista. Omalla nimellä toimiminen on mahdollistanut tunnettuuden lisääntymisen ja ansaintamahdollisuudet, joita avautuu laillisten tilaustöiden kautta.

3.1 Anonyymiydestä tunnettuuden lisäämiseen

Etenkin graffitikulttuurin parissa laillinen ja laitton tekeminen erotetaan selkeästi toisistaan. Laittoman toiminnan ollessa kyseessä on selvää, etteivät tekijät esiinny omilla nimillä luvattomiin paikkoihin tehdyistä maalauksista seuraavien korvausvaatimusten tai vankeustuomioiden vuoksi. Nollatoleranssin aikaan Helsingissä tarrojen liimaamisestakin saattoi seurata usean päivän putkareissu, kotietsintä ja sakkorangaistus. (Jääskeläinen 2018.)

Graffiti on jäljen jättämistä ja visuaalista kaupunkitilan haltuunottoa. Monille se on elämäntapa, joka on tarjonnut elämälle suunnan: jonkinlaisen merkityksen olemassaololle. Usein se tarjoaa tekijälleen kokonaisen identiteetin tai anonyymin alter egon, jonka suojissa voi olla jotain muuta, mitä todellisuudessa on. Toisille graffiti on pelkkä harrastus tai rutiininomaista toimintaa, mutta useille wraitereille se on ollut polku taiteilijuuteen tai muuhun visuaaliseen, viestinnälliseen tai taiteelliseen työhön ja tekemiseen. (Toiskallio 2020, 13–14, 17.)

Useita isoja seinämaalauksia eri kaupunkeihin maalanneelle Jukka Hakaselle polku menestyneeksi muraalitaiteilijaksi on ollut luonnollinen. Piirtäminen ja maalaaminen olivat luontaisia ilmaisumuotoja hänelle jo lapsena. 2000-luvun vaihteessa alkanut graffitimaalausharrastus ja internetin kautta löytynyt graffiti-

ja katutaidekuvasto lisäsivät kiinnostusta tätä taiteenlajia kohtaan. Kulttuurialan opintojen aikana Hakanen syvensi omaa ilmaisullista tyyliään ja maalaamisesta tuli samalla keino käsitellä ajatuksia ja tunteita. Kun Euroopassa alkoi 2010-luvun tienoilla katutaidebuumi, myös Hakanen alkoi haaveilla isompien muraalien maalaamisesta. Tutustuttuaan toisiin katutaiteilijoihin ja osallistuttuaan erilaisiin katutaidetapahtumiin ympäri Suomea, alkoi maalaamisesta tulla ammattimaisempaa toimintaa. Hakanen kehitteli omaa tyyliään ja pohti keinoja, kuinka voisi myös elättää sillä itsensä. (Hakanen 2023.)

Hakanen on saavuttanut jokaisen maalauksen jälkeen lisää tunnettuutta, joka on edesauttanut uusien tilaustöiden saamista, mutta oman nimen ja naaman käyttäminen teoksissa ei silti ollut hänelle helppo valinta. Hakanen kertoo, että spraymaalaukulttuurissa se on merkki siitä, että tekijä on siirtynyt kulttuurin sisältä ns. kaupallisiin töihin. Omalla nimellä toimiminen on kuitenkin lupien saamisen kannalta helpompaa kuin nimimerkin kautta. Laillisesti toteutetuissa teoksissa oma nimi pitää kirjoittaa useisiin eri lupapapereihin. (Hakanen 2023.)

Perinteisempää graffitimaalaustaustaa edustaa myös Jouni ”Psyke” Väänänen, joka muistaa jo nuoruudessaan viehättyneensä graffitien estetiikasta. Ne tekivät ympäristöstä viihtyisämmän ja häntä kiehtoi myös niiden sisältämä mysteeri: miten ne ilmestyvät katukuvaan ja kuka niitä sinne teki ja milloin. Väänänen on itse toiminut ammattigraffititaiteilijana vuodesta 2011 alkaen, vaikka maalaamisen hän aloittikin jo vuonna 1996. Hänen mukaansa henkilöbrändin luomisesta on tullut osa tunnettuuden lisäämistä, joka edesauttaa tilaustöiden saamista ja johtaa siihen, että taidetta voi tehdä ammatikseen. Toisaalta alalla toimii myös tekijöitä, joille anonymiteetti on kilpailuvaltti. Suomessa tällaisen maineen on saavuttanut muun muassa Egs -nimimerkillä toimiva taiteilija. (Väänänen 2023.)

Lontoosta maailmanmaineeseen ponnistanut Banksy on kenties tunnetuin katutaiteentekijä, joka on aina halunnut pitää identiteettinsä salassa. Hänen stencilien avulla toteutettavien poliittisesti kantaaottavien seinämaalauksien kuva-aiheet ovat tuttuja lähes kaikille, mutta vain harvat tietävät hänen

henkilöllisyytensä. Nimimerkki ja salassa toimiminen ovat Banksylle yksi taiteen tekemisen lähtökohdista yhteiskunnallisuuden ja poliittisuuden ohella. Hän haluaa tehdä selväksi, ettei toimi systeemin puolella, vaan sen sääntöjä vastaan (Mercurio 2021, 15).

Katutaiteen parissa työskentelevistä taiteilijoista moni on ns. itseoppinut taiteilija, joka ei ole opiskellut perinteisissä suomalaisissa yliopistollisissa taidekouluissa. Kadut ovat silloin varteenotettava keino saada töitä julkisesti näkyville ja päästä esimerkiksi galleristien tietoisuuteen. Tällöin tiet voivat avautua myös yksittäisten maalausten myymiseen taidegallerioiden kautta. Yksi tunnetuimmista suomalaisista katutaiteen tekijöistä, joka ei ole käynyt perinteisiä taidealan kouluja on Jussi Two Seven, joka on nuoruuden taide- ja graffitiharrastuksen jälkeen toiminut ammattitaiteilijana jo yli kymmenen vuotta (Kangas 2020, 8–10).

Toisaalta motiivina katutaiteen tekemiselle voi toimia myös pyrkimys tuoda oma taiteellinen ilmaisu rajatun kävijämäärän saavuttavista galleriatiloista urbaaniin ympäristöön, jossa teosten kokoluokkaa voi kasvattaa rakennusten julkisivujen suuruiseksi. Tällöin teos saa huomattavasti suuremman näkyvyyden ja tuo taiteilijalle lisää julkisuutta. Näin kävi esimerkiksi kuvataiteilija Taneli Stenbergille, jolla on luontainen taipumus ja halu tehdä isoja maalauksia. Jo lukioaikana hän maalasi ensimmäiset seinämaalaukset ja valmistuttuaan kuvataiteilijaksi tuntui luonnolliselta alkaa maalata isoja muraaleita, jotka niihin aikoihin alkoivat yleistymään katukuvassa. (Stenberg 2023.)

Kaikki haastatellut taiteilijat kertoivat saaneensa lisää tunnettuutta kaduille tekemiensä maalausten kautta. Julkiset maalaukset ovat lähes kaikilla heistä edesauttaneet tilaustöiden saamista ja kasvattaneet teosmyyntiä. Ne ovat toimineet eräänlaisena julkisena portfoliona, joka on avannut ovia isoihin toimeksiantoihin ja työskentelymahdollisuuksiin myös Suomen rajojen ulkopuolella.

3.2 Luovaa toimintaa ilman sukupuolista vastakkainasettelua

Sara Kärpänen kirjoittaa kirjassaan *Naisten kaupunki -työkaluja oman tilan valtaamiseen*, että katutaiteen historiasta lukiessa tai katsoessa dokumentteja, niissä esitellyistä tekijöistä 98 prosenttia on miehiä. Myös naistaiteilijoita ja queer-yhteisöjä on kuitenkin ollut läpi urbaanin taiteen historian mukana valtaamassa katuja ja hyödyntämässä julkista tilaa. (Kärpänen 2022, 30–31.)

Yhdeksi katutaiteen ”isoäidiksi” voidaankin nimetä eteläafrikkalainen Esther Mahlangu, joka tuli tunnetuksi 80-luvun loppupuolella Ndebele-kulttuurin ja -tyylin maalauksista, päädyttyään esittelemään niitä laajemmalle yleisölle maansa rajojen ulkopuolella (Kärpänen 2022, 33). Ndebele-kulttuurissa naiset ovat jo vuosisatoja tehneet seinämaalauksia ja siirtäneet traditionaalisia kädentaitojaan sukupolvelta toiselle (openafrica 2023).

Etenkin graffitikulttuuri on kuitenkin aina näyttäytynyt vahvasti maskuliinisena. Nimimerkeistä ei voi päätellä ovatko maalaukset miesten vai naisten tekemiä, mutta tutkimusten perusteella graffiti on enemmän mies- tai poikaporukoiden, kun naisten harrastus. Mika Helin esittää *Luvallinen graffiti Helsingissä* - tutkimuksensa tuloksissa, että kyselyn vastausten perusteella 95 prosenttia luvallisten graffitaitojen käyttäjistä on miehiä. Graffitien maalaamisen tärkeänä motiivina korostui paikkaan liittyvä tunnelma ja ystävyysuhteet. Ainoastaan yksi prosentti vastaajista kävi maalaamassa vain itsekseen. (Helin 2014, 77, 82–83, 88.)

Harrastajamäärän vähäisyyden vuoksi onkin perusteltua, että naistaiteilijoille on oma yhdistys tämän miesvaltaisen alakulttuurin sisällä. Idea naiskatutaiteilijoiden yhteen saattamiseksi sai alkunsa vuonna 2015, kun Taiteiden yö -tapahtuman yhteydessä pidettiin ensimmäinen katutaidetapahtuma naistaiteilijoille. Mimmit peinttaa on kasvanut vuosittaisesta katutaidetapahtumasta Suomen vaikuttavimmaksi naisten katutaidekonseptiksi. Yhdessä tekemällä ei ole tarkoitus eriyttää sukupuolia toisistaan, vaan vahvistaa naistaiteilijoiden asemaa ja luoda lisää työskentelymahdollisuuksia miesvaltaisella alalla. (Hultman 2020, 83.)

Omien havaintojeni perusteella naistaiteilijoiden työt ovat usein myös aihepiireiltään feminiinejä. Kanta-aottavat teokset, etenkin Etelä-Euroopassa ja -Amerikassa ovat usein jopa feministisiä. Kuvastossa näkyy paljon naisfiguureita, luontoaiheita ja tunteisiin tai ihmissuhteisiin liittyviä teemoja. Haastattelemistani taiteilijoista Salla Ikonen edustaa naisellisempaa tyyliisuuntaa, joka ei ole lähtöisin graffitiharrastuksesta. Salla kuvaa töitään pehmeiksi ja lohdullisiksi. Hänelle on tärkeää teosten esteettisyys, kauneus ja maisemaan sopiva tunnelma. Teosten aiheet ovat satumaisia ja kuvaavat usein ihmisen ja luonnon suhdetta, unia ja unelmia. (Ikonen 2023.) Samankaltainen naisellinen tyyli on havaittavissa myös muiden suomalaisten katutaiteilijoiden, kuten Nina Kuun, Vivmagian, Nora Helsingin, Jennifer Backlundin, ja Poppamaijan teoksissa.

Ensimmäinen katutaiteilija, jota itse aloin aktiivisesti seurata on Caledonia Curry, eli Swoon taiteilijanimellä työskentelevä artisti. Swoon on kansainvälisesti tunnettu ja arvostettu tekijä, joka nostetaan julkaisuissa esiin yhtenä harvoista menestyksekkään uran luoneista naiskatutaiteilijoista. Hänen töistään tekee viehättäviä katutaiteelle tyypillinen tarinankerronta, suuret muotokuvakokonaisuudet, graafinen kerroksellisuus, sekä vahva taiteellinen ilmaisu, joka on helposti tunnistettavissa. Swoonin ura katutaiteen parissa on hyvin klassinen esimerkki siitä, kuinka katujen kautta esitellyt teokset ovat puhutelleet yleisöä ja avanneet ovia kansainvälisiin museoihin ja gallerioihin. Swoonin töitä on ollut esillä myös Suomessa, ainakin Jyväskylän taidemuseossa pidetyssä Graphica Creativa näyttelyssä. 22.10.2022–29.1.2023.

3.3 Kaupunkitilaan liittyviä kannanottoja ja katujen koristelua

Maailmalla katutaide on ennen kaikkea keino viestiä epäkohdista ja kommentoida globaaleita tapahtumia sekä yhteiskunnallisia ongelmia. Julkista tilaa hyödyntämällä voidaan herätellä ohikulkijoita pohtimaan ajankohtaisia ilmiöitä ja näin saadaan aikaan yhteiskunnallista liikehdintää. Monet katutaiteen

tekijät kokevat kansalaisvelvoitteeseen tilapäisen julkisen tilan haltuunoton viestien asioista, joista valtamedia vaikenee. (Tolonen 2017.)

Keskusteluissa nouseekin usein esille suomalaisen katutaiteen kantaaottavuus tai sen puute. Jouni Väänänen kommentoi Ylen nettiartikkelissa, että katutaiteesta on tullut valtavirtaistumisen seurauksena kuvastoltaan kapea-alaista kauniisti kuvitettua pintaa. Hän kaipasi siihen lisää monimuotoisuutta, kannanottamista ja taiteellista omaleimaisuutta. Samoilla linjoilla artikkelissa on myös Viva Granlund, joka toteaa, että sisältörikasta taidetta voi tehdä ilman, että se loukkaa ketään. (Mankkinen 2021.)

Katutaide on Suomessa varsin uusi ilmiö ja sen yleistyminen tapahtui vasta suurikokoisten laillisten töiden kautta vajaa 10 vuotta sitten. Nämä murallit ja seinämaalaukset eivät ole tarkoitettu kantaaottaviksi manifesteiksi, vaan toimivat ennemminkin harmaan betonipinnan koristeluna. Tästä syystä suomalaisesta katutaiteesta näyttää puuttuvan kokonaan yhteiskunnallinen vaikuttaminen, jollaisena taidesuuntaus näyttäytyy esimerkiksi Etelä-Euroopassa ja Etelä-Amerikassa. (Tolonen 2017.)

Suomalaiset ovat myös tottelevaista ja kuuliaista kansaa. Tyydymme hiljaisesti ylhäältä asetettuun muottiin, emmekä helposti lähde kapinoimaan valtarakenteita vastaan. Yhtenä syynä kantaaottavuuden puutteeseen on varmasti myös sensuurin pelko. Luvallinen teos joutuu käymään läpi monta valitsijaraatia, jolloin aiheen tulee olla sellainen, että se miellyttää kaikkia. Tolonen mainitsee artikkelissaan, että moni suomalainen taiteilija myöntää, ettei halua olla poliittisen tai yhteiskunnallisen taiteen tekijä, jottei leimaudu sellaiseksi ja menetä alan muita töitä. (Tolonen 2017.)

4 Katutaide kuvataiteilijan työnkuvana

Katutaiteen tekoprosessia määrittelee hyvin pitkälle se, millaisia teoksia ja minkälaisiin paikkoihin taiteilija on valmis niitä tekemään. Laittomilla teoksilla on vaikeaa ansaita elantoaan, eikä laillisillekaan paikoille omaehtoisesti tehtävistä teoksista voi keneltäkään palkkiota pyytää. Jos taidetta haluaa tehdä työkseen, on löydettävä keinot toimintansa rahoittamiseksi. Suurimmalle osalle haastatelluista tilaustyöt ovat tärkein toimeentulon lähde. Uransa alussa oleva taiteilija joutuu yleensä tekemään teoksia omakustanteisesti tai festivaalien yhteydessä todentaakseen taitonsa ja myydäkseen omaa osaamistaan. Esittelen tässä luvussa haastatteluissa esille tulleita asioita siitä, miten omien ideoiden kanssa voi edetä luodakseen uraa katutaiteen kentällä.

4.1 Tuotannollinen työ byrokratian parissa

Monille aloitteleville taiteilijoille tulee yllätyksenä, kuinka pitkiä ja monimutkaisia prosesseja julkisille paikoille toteutettavat taideteokset useilta eri tahoilta vaadittavine lupineen voivat olla. Tästä syystä taiteilijoiden avuksi on tullut joukko yhdistyksissä toimivia kulttuurituottajia, jotka ovat erikoistuneet erilaisten hakemusten kirjoittamiseen ja lupaprosessien läpiviemiseen. Näihin yhdistyksiin voi olla yhteydessä, jos kaipaa apua suunnittelemansa teoksen toteutukseen liittyvissä lupa-asioissa. He osaavat ainakin neuvoa, mikä on se taho, johon kannattaa olla asian tiimoilta yhteydessä. Organisaatioiden järjestämiin tapahtumiin ja festivaaleille on aloittelijankin helppoa hakea mukaan. Niissä paikka teokselle on ennalta määrätty, mutta silloin voi keskittyä taiteellisen tuotoksen toteuttamiseen, ilman tuotannollisia järjestelyitä.

Tiina Kaisa Leppänen pohtii opinnäytetyössään, että hänen kokemuksiansa perusteella seinämaalausprojekti kannattaisi aloittaa puolitoista vuotta ennen maalaamisen aloittamista, jos taiteilija hoitaa itse lupaprosessin ja muut tuotannolliset asiat. Myös rahoituksen hankkimiseen menee aikaa, mikä on hyvä ottaa huomioon etukäteen. Jotta muraalien kirjo pysyy monimuotoisena,

on Leppäsen mielestä tärkeää, että taiteilijat voivat myös oma-aloitteisesti ehdottaa seinämaalauksia toivomilleen paikoille, eikä toteuttaa niitä vain tilaustöiden tai kilpailujen kautta. (Leppänen 2017, 21–22.)

4.1.1 Lupien hankinta

Haastatelluista taiteilijoista lähes kaikki kertovat toteuttavansa omaehtoisia teoksia heitä kiinnostaviin paikkoihin. Lupa-asiat lähtevät etenemään sen jälkeen, kun on ensin selvitetty kuka seinäpinnan omistaa ja otettu sitten yhteyttä kyseiseen tahoon. Harvoin seinän omistajan lupa kuitenkaan riittää, vaan lisäksi saatetaan tarvita lupa katualueella työskentelyyn, sekä ympärillä olevien rakennusten haltijoiden myöntämät luvat teoksen toteutukselle. Toisinaan luvansaanti voi mennä pallotteluksi eri virastojen välillä.

Viva Granlund työskentelee omaehtoisesti tehden taidetta vain paikkoihin, jotka puhuttelevat häntä. Löydettyään kohteen, joka resonoi, Granlund selvittää ensimmäisenä kuka sen omistaa ja kuka sitä hallinnoi ja lähestyy sitten tahoa puhelimitse asian tiimoilta. Puhelinsoitto on tehokkain keino saada asiat etenemään, sillä sähköposti hautautuu usein saapuneiden viestien massaan. Lupaa hakiessa Granlund lähettää päättävälle taholle aina luonnoksen teoksesta ja teossuunnitelman, joka sisältää myös teknisen suunnitelman. (Granlund 2023.)

Granlund on vuosien varrella havainnoinut, että joihinkin Valtion omistamiin tieliikennekohteisiin on lähes mahdotonta saada lupaa tehdä maalauksia. Hän on hakenut työskentelylupaa esimerkiksi Tuusulanväylälle ja Lahdenväylälle sijoittuviin kohteisiin, mutta suostumusta teoksille ei ole annettu. Näiden valtateiden varsille ei kuulemma lähtökohtaisesti anneta lupia omaehtoiselle taiteelliselle toiminnalle. (Granlund 2023.)

Oulun kaupungin verkkomediaan haastateltu Marianne Kauppila haluaisi tulevaisuudessa hankkia toimeentulonsa muraalimaalarina. Lupa-asioiden haasteet tulivat kuitenkin hänelle yllätyksenä. Hän huomasi sillan peruskorjauksen yhteydessä alikulkukäytävän, johon hänellä oli kiinnostusta

tehdä iso seinämaalauus. Lupa-asioiden selvittämiseen meni useiden eri tahojen avustamana toista vuotta. Oulun katutaideyhdistys ohjasi hänet ensin Oulun rakennusvalvonnan luo, jota kautta luvat saatiin kaupungin arkkitehdiltä, kiinteistöhuollolta ja Väylävirastolta, joka omisti seinän. Haastavimmaksi vaiheeksi osoittautui kuitenkin Ely-keskukselta saatava lupa tiealueella työskentelyyn, jonka pystyi saamaan vain kunta tai kaupunki. Työskentelyluvan saamisessa autoivat muun muassa Oulun kaupungin lupapäällikkö ja Oulun taidemuseo. Lopulta ratkaisu löytyi kaupungin kulttuuripalveluiden tekemän yhteistyösopimuksen kautta. Tämäkään ei kuitenkaan riittänyt, kun Ely-keskus siirsi päätöksenteon takaisin Väylävirastolle. Väyläviraston poikkeusluvalla ja kaupungilta saadun yleisen alueen käyttöluvalla maalausprojekti voitiin lopulta aloittaa. (Leinonen 2023.)

Mimmit ry:ssä sekä Upeart ry:ssä tuottajana työskennellyt Rosa Hultman kertoo, että lupakäytännöt ovat erilaisia eri kaupungeissa.

Rakennusvalvontavirastojen lupakäsittelijöiden ja kaupunkien julkisivulautakuntien tehtävinä on pohtia ehdotetun teoksen soveltuvuutta rakennukseen ja sen ympäröimään rakennettuun kaupunkiympäristöön. Toimenpidelupa haetaan alueen rakennusvalvontavirastosta. Hakemuksessa tulee olla julkisivupiirros, asemapiirros ja kyseistä hanketta varten tehty kuvaopetus. Lisäksi tärkeitä ovat hankesuunnitelma ja teosluonnos, jotka tulee sisällyttää myös naapureiden kuulemisiin. Taiteilijan aiempaa tuotantoa on myös hyvä esitellä, jotta ammattimainen toteutus voidaan todentaa.

Tieliikenteeltä vaadittavilla luvilla ja väliaikaisilla liikennejärjestelyillä puolestaan turvataan alueella liikkuvat ohikulkijat ja minimoidaan riskit. (Hultman 2021, 85–86.)

Tampereen kaupunki julkaisi alkuvuodesta 2023 nettisivuillaan ohjeistuksen, kuinka taiteilijan kannattaa toimia lupa-asioiden kanssa. Tarkoituksena on helpottaa prosessin kulkua ja saada lisää taidetta kaupungin alueelle. Teokselle voi hakea lupaa e-lomakkeen avulla, jossa selvitetään tekijän tiedot, suunnitelman yksityiskohdat sekä valmistusajankohta. E-lomakkeella voi hakea lupaa vain Tampereen kaupungin hallinnoimien katu- puisto- ja muiden yleisten

alueiden kohteisiin. Ulkopuolelle jäävät ELY -keskuksen ja yksityisten kiinteistöjen alueilla olevat alikulkukohteet ja sillat. (Tampereen kaupunki 2023.)

4.1.2 Ilmaisunvapaus

Monilla kuva-aiheilla, merkeillä ja symboleilla on vahvoja kulttuurihistoriallisia merkityksiä ja ne voivat herättää voimakkaita tunnereaktioita (Houni ym. 2020, 48). Tästä syystä luvalliset seinämaalaukset joutuvat usein hyvin perusteellisen tarkastelun alle. Pieniinkin yksityiskohtiin kiinnitetään huomiota, ettei niissä ole mitään sellaista symboliikkaa, joka voisi herättää ristiriitaisia ajatuksia.

Kaupunkien ohjeistuksessa julkinen teos ei saa sisältää kaupallista, uskonnollista tai poliittista markkinointia ja kannanottoja (Tampereen kaupunki 2023). Kaupungilla on myös oikeus päättää teosten elinkaaresta eli jos teos herättää kielteisiä reaktioita, se voidaan tuhota heti valmistumisen jälkeen.

SAV kollektiivin Jenni kertoi, että heidän toteuttamissa projekteissa taiteilijoille asetetaan usein rajoja teosten suhteen. ”Aina ollaan vastuussa seinän omistajalle ja alueen asukkaille, joten harvoin saa vapaasti tehdä, mitä huvittaa.” Taiteilijat valitaan projekteihin tyylinsä perusteella ja luonnos toteutettavasta teoksesta pitää aina hyväksyttää useammalla taholla. Toisinaan luonnokseen pitää tehdä muutoksia sen suhteen, miten se soveltuu kyseiseen paikkaan. (Väisänen 2023.)

Kadulle tehtävän teoksen pitää olla myös ”street smart”, ettei sitä sotkettaisi helposti. Katutason teoksen kannattaa esimerkiksi olla runsas värien ja kuvioiden suhteen tai sisältää tummia tai kontrastisia värejä, jottei ohikulkijoiden omasta aloitteesta tehty (ei toivottu) lisäys erotu kokonaisuudesta häiritsevästi tai teos ei muutenkaan runsaudessaan houkuta lisäykseen. Joidenkin kuvioiden muodot ja ihmisiä ja eläimiä esittävässä kuvissa tietyt ruumiinosat houkuttavat erityisesti pilapiirroksia puoleensa. Myös avoimet kohdat, jotka voisivat mahdollisesti toimia pohjana nimimerkeille tai muille lisäyksille ovat sellaisia, joita kannattaa teossuunnitelmassa vältellä. (Väisänen 2023.)

Haastatelluista taiteilijoista lähes kaikki pyrkivät tekemään julkisille paikoille sellaisia maalauksia, joita on helppo lähestyä ja jotka eivät herätä ohikulkijoissa kielteisiä tuntemuksia. Aiheiksi valikoituvat tällöin yleensä luonto- ja ihmisaiheet, joissa on tiettyä harmoniaa. Jukka Hakanen kertoo haastattelussaan, että hänen töissään toistuu usein luontoaiheet, koska ne ovat hänelle itselle läheisiä teemoja. Myös osallistavissa teoksissa, joissa alueen asukkaan ovat saaneet valita aiheen teokselle on käynyt ilmi, että luontoteema on kaikille tärkeä ja siten valikoituu aiheeksi kuin itsestään. (Hakanen 2023.)

Julkiseen tilaan tilatuilla seinämaalauksilla on useita rajoittavia tekijöitä, kuten tilaajan toiveet, rakennusarkkitehtien mielipiteet, lähialueen asukkaiden ja toimijoiden toiveet jne. Toisaalta suurin osa haastatelluista taiteilijoista oli sitä mieltä, että yleisesti ottaen katutaiteessa ei ole eikä kuulukaan olla rajoitteita. Tämä ilmaisunvapautteen liittyvä näkökulma tuntuukin olevan yksi tärkeimmistä kriteereistä sen suhteen, mikä luokitellaan katutaiteeksi ja mikä ei. Esimerkiksi Jukka Hakanen, Taneli Stenberg ja Jouni Väänänen eivät pidä tilaustöinä tehtyjä luvallisia muraaleita katutaiteena.

Tässä päästään jälleen myös aiemmin käsitellyn kantaottavan katutaiteen problematiikkaan. Kantaottava katutaide, oli se sitten tilaustyö tai ei, voi helposti joutua sensuurin kohteeksi. Yksi kuuluisimmista seinämaalauksista, joka sensuroitiin heti sen valmistumisen jälkeen, oli Diego Rivieran vuonna 1933 Manhattanille Rockefeller centeriin maalama teos, johon hän teki muutoksia luonnoksen hyväksytyksen jälkeen. Riviera ei suostunut poistamaan maalauksesta siihen lisäämäänsä kapitalismia kritisoivaa kohtausta, joten tilaaja maksoi maalauksesta lupaamansa palkkion, mutta määräsi työn tuhottavaksi. (Paparoni 2018, 28.)

Samankaltaisen kohtalon koki ruotsalaisen Carolina Falkholtin teos, jonka Tukholmassa sijaitsevan rakennuksen omistava taidesäätiö häneltä tilasi. He hyväksyivät isokokoista penistä esittävän teoksen luonnoksen, mutta maalaus jouduttiin sensuroimaan kansalaisten raivokkaiden mielipiteiden vuoksi. Luvallisten teosten sisältö rajoittuu estetiikan ja dekoratiivisuuden lisäksi

yleisesti hyväksyttävien normien sisään, mitä katukuvassa on sallittua esittää. (Tamminen 2020a.)

Suomessa sensuurin kohteeksi on joutunut esimerkiksi Vantaan Myyrmäkeen vuonna 2016 maalattu kannanotto paikallisten urheilupomojen seuran rahojen väärinkäytöstä. Graffititaiteilijat Pete ”Hende” Nieminen ja Deos maalasivat *Hävetkää!* -teoksen luvalliselle graffitiseinälle, josta se poistettiin Vantaan kaupungin toimesta heti seuraavana päivänä. Kaupunki ei hyväksynyt yksittäisten ihmisten julkista häpäisyä, joten teos bluffattiin, eli maalattiin valkoinen maalikerros sen peitoksi. Hende ja Deos pitivät kiinni sananvapaudestaan ja maalasivat teoksen seinään uudestaan. Seuraavana aamuna teosta oli jälleen sensuroitu ja urheilupuiston työntekijöiden kasvokuvat oli poistettu seinästä kokonaan. Johtolankojen avulla poistetut teoksen palat löytyivät roskalavalta ja lopulta Vantaan taidemuseo Artsi pelasti Kati Huvinmaan johdolla teoksen kokonaisuudessaan museon kokoelmiin. (Nieminen & Salmi 2021, 236–243.)

Kyseisessä tapauksessa asiasta nousi mediakohu, joka johti siihen, että oikeusasiamies totesi Vantaan kaupunginjohtajan loukanneen sananvapautta. Toimenpiteisiin asian suhteen ei kuitenkaan ryhdytty, kun teos oli saatu pelastettua. (Vantaan Sanomat 2017) Harvoin pelastustöihin tai sananvapautta rajoittaneiden tahojen haastamiseen kuitenkaan ryhdytään ja moni kantaaottava teos on saanut väistyä tai on jäänyt kokonaan toteuttamatta sensuurin vuoksi.

4.1.3 Tekijänoikeudet

Tekijänoikeus kuuluu YK:n ihmisoikeuksia koskevan julistuksen kulttuurisiin oikeuksiin. Jokaisella on oikeus suojata luomansa taiteellinen tuotanto. Taiteen tekijällä on määräysvalta teoksiinsa, eikä teosta tai sen osaa voi ottaa toisen teoksen osaksi ilman tekijän lupaa. Tekijänoikeuksien tarkoituksena on antaa tekijälle mahdollisuus menestyä luovalla työllä. (Heiskanen ym. 2015, 316–317.)

Katutaiteessa tekijänoikeudet eivät kuitenkaan usein toteudu. Jos teos on toteutettu luvattomasti, se voidaan poistaa kiinteistön omistajan toimesta. Työ

saattaa myös olla sääolosuhteiden vuoksi vioittunut, jolloin sen päälle maalaaminen on perusteltua. Myös toiset taiteilijat ottavat vapaasti käyttöön seiniä, joissa on jo jonkun teos. Tämä on yleinen käytäntö esimerkiksi laillisilla graffitiseinillä. Julkiselle paikalle tehtyjä teoksia saatetaan myös ottaa haltuun ilmaan taiteilijan lupaa. Etenkin purkukohteista voi lähteä urakoitsijan tai työmiehen matkaan teoksia, joista tekijälle ei ole maksettu korvausta.

Eurooppalainen tekijänoikeuslaki turvaa sekä kiinteistön omistajan, että taiteilijan oikeuksia. Osasta katutaiteilijoista on tullut todella tunnettuja ja heidän töistään niin haluttuja, että teoksen paikan valinnalla on taloudellisestikin suurta merkitystä. Esimerkiksi Banksyn töitä on irrotettu alkuperäisiltä paikoiltaan ja myyty huutokaupoissa. Eräässä tapauksessa Banksy oli lähettänyt kirjeenä aitoustodistuksen teoksestaan, jotta huutokaupan rahat olivat menneet sille taholle, jolle hän halusi rahojen hyväntekeväisyystarkoituksessa menevän (Scelsi 2018, 37.)

Monesti tilaustöiden kohdalla oikeudet teokseen ovat seinän omistajalla. Esimerkiksi SAV:in kautta tehdyissä projekteissa on yleinen käytäntö, että he luovuttavat oikeudet teokseen rakennuksen omistajalle. Näin ollen SAV ei ole myöhemmin enää vastuussa teoksen kunnossapidosta ja omistaja voi halutessaan poistaa työn tai maalata sen päälle. Toisaalta teoksen maalanneella taiteilijalla säilyy tekijänoikeus omaan teokseensa, joka tarkoittaa, ettei sitä voi muokata, toisintaa tai muuten hyväksikäyttää ilman taiteilijan lupaa. (Väisänen 2023.)

Viva Granlund kertoi haastattelussaan, että Vr oli peittänyt omilla opasteillaan alikulkutunneliin sovitusti vanerilevyille maalatut maalaukset; lupaa kysymättä. Teos oli mennyt tapahtuneen johdosta piloille ja kun asia selvisi taiteilijalle, hän otti yhteyttä Väylävirastoon. Asiasta oltiin pahoillaan ja Granlund sai hyvitykseksi neuvoteltua mahdollisuuden toteuttaa samaiseen paikkaan uudet maalaukset sekä varastotilan käyttöönsä työskentelyn ajaksi. (Granlund 2023.)

Vaikuttaa siltä, että katutaiteen suhteen tekijänoikeuksista kiinni pitäminen on hieman harmaata aluetta. Taiteilijat eivät välttämättä itsekään ole kiinnostuneita siitä, miten teokselle käy sen jälkeen, kun se on nähnyt päivänvalon. Tästä

hyötyvät silloin myös kolmannet osapuolet, jotka harjoittavat kaupallista toimintaa. Katutaiteilijoiden töitä saatetaan häikäilemättömästi käyttää mainosten ja lehtikuvien materiaaleina tai taustana ilman, että taiteilijan nimeä mainitaan tai siitä maksetaan teoksen tekijälle korvauksia.

Lähes kaikkien haastateltujen kohdalla oli yksittäistapauksia, joissa heidän töitään oli hyödynnetty luvattomasti. Useimmat heistä olivat ottaneet yhteyttä väärinkäyttöihin syyllistyneisiin tahoihin ja osa oli saanut kuvituksena käytetyistä teoskuvista korvauksia jälkikäteen. Jouni Väänäsen kohdalla Iltasanomat oli törkeästi hyödyntänyt hänen *Love* -aiheista teostaan automainoksessa, eikä lehti ole vielä suostunut myöntämään tekemäänsä vääryyttä taiteilijalle. (Väänänen 2023.)

Teemu Tenkkanen on tehnyt kiinnostavan opinnäytetyön Metropolissa aiheenaan *Mainoskuviissa näkyvä graffiti ja tekijänoikeudet*. Tenkkasen tutkimus havainnollistaa, millaista kaupallisten toimijoiden arvostus kaduilla esiintyviä taideteoksia ja niiden tekijöitä kohtaan voi olla. Toisille maalareille heidän teosten käyttö kaupallisten mainosten taustalla voi tuoda lisää toivottua näkyvyyttä, toisille se on tekijänoikeusloukkaus. Tenkkanen keräsi tutkimustaan varten viiden kuukauden aikajaksolla (1.10.2020–28.2.2021) 104 esimerkkitapausta, joissa graffitiä oli hyödynnetty mainoskuviissa. Näistä vain seitsemässä tapauksessa mainoskampanja oli tehty yhteistyössä teoksen tekijän kanssa siten, että siitä oli maksettu graffitin tekijälle palkkio. (Tenkkanen 2021.)

Tekijänoikeuksista kiinni pitäminen on taiteilijalle vartenotettava keino ansaita palkkio tekemästään työstä. Useimmat haastatelluista sanoivatkin nykyään aktiivisesti seuraavansa sitä, näkyykö jossain kuvamateriaalia heidän töistään ja huomattaessaan kyseisenlaista toimintaa he ottavat tahoon yhteyttä. Kaduille tehtyjen julkisten teosten ja muun taiteen luvaton käyttö pitäisi nostaa tarkastelun alle ja väärinkäytöstä tulisi langettaa asianmukaiset rangaistukset. Harva taiteilija kuitenkaan jaksaa nostaa oikeusjuttua kaupallisia toimijoita vastaan, jos he kieltävät toimineensa väärin.

Viime vuosina muun muassa poliitikot ovat hakeneet julkisuuskuvalleen uskottavuutta poseeraamalla katutaideteosten äärellä. Yleensä lupaa kysyttäessä katutaiteilijat sen myös sallivat, etenkin jos mainostettava taho on sellainen, jolle yhteys katutaiteeseen on luonnollinen. Ristiriitaa aiheuttavat tahot, jotka eivät kysy lupaa taiteilijoilta tai joiden poliittinen kanta on katutaidetta vastaan ja silti he hyödyntävät sitä markkinoinnissaan. (Tamminen 2021a.)

4.2 Ansaintalogiikka

Muraalien yleistyessä katukuvassamme, yhä useampi taiteilija toivoisi voivansa elättää itsensä tekemällä suurikokoisia maalauksia julkisille paikoille. Onkin syytä tutkia, miten alalla jo toimivien taiteilijoiden ansaintalogiikka muodostuu. Suomessa työskenneltäessä esimerkiksi vuodenaikojen vaihtelu ja sen mukanaan tuomat rajoitteet mahdolliselle työskentelyajanjaksolle vaikuttavat ansaintamahdollisuuksiin (Blomberg 2023). Myös työn fyysisyys asettaa tietyt rajoitteet sen tekemiselle. Katutaidetta tuskin pystyy tekemään aktiivisesti yleiseen eläkeikään saakka (Väänänen 2023).

Osa haastattelemistani taiteilijoista mietityttää alalla toimivien yhdistysten monopoli, joka vaikeuttaa taiteilijoiden suoraa palkkaamista isoihin projekteihin. Välikädet ja kuraattorit syövät suuren osan niistä määrärahoista, jotka olisi mahdollista kohdistaa taiteen tekijöille. Toisaalta monissa isoissa projekteissa on hyvä olla sellaisia koordinaattoreita, jotka ymmärtävät, millaisia kriteereitä taiteelle tulee asettaa, jotta taideteokset eivät jää väärinymmärrysten vuoksi kokonaan toteuttamatta.

Lähes kaikille haastattelemilleni taiteilijoille tilaustyöt ovat elinehto sille, että taidetta voi tehdä työkseen kaduille ja muille julkisille paikoille. Tilaustyöstä saaduilla tuloilla pystyy rahoittamaan myös pienempiä omaehtoisia projekteja. Osallistumalla toisinaan myös kiinnostaviin tapahtumiin ja festivaaleille, joista maksetut palkkiot eivät yksinään riitä toimeentuloksi, voi luoda suhteita alalla toimiviin ihmisiin ja markkinoida omaa osaamistaan laajemmalle yleisölle.

Omien havaintojeni perusteella: kaduille taidetta tekevien keskuudessa suurin osa hankkii elantonsa jollain muulla työllä. Työ voi olla taiteen opetusta, tatuointien tekemistä, graafista suunnittelua, konservointia tai mitä tahansa muuta alasta riippumatta. Yksi tähän tutkimukseen osallistuneista haastateltavista elättää itsensä tekemällä opetustöitä. Viva Granlund maalaa kaduille ammatikseen, mutta koska rahoitus omaehtoisten teosten toteutukselle on aina riippuvainen apurahoista, hän tekee taidetta myös omakustanteisesti (Granlund 2023).

4.2.1 Apurahat

Suomalainen taiteilijajärjestelmä, joka on luotu 1960-luvulla taiteen autonomiaa kunnioittaen, jaetaan kahteen tyyppiin: suoraan ja välilliseen tukemiseen. Suora taiteilijajärjestelmä pitää sisällään apurahajärjestelmän, jolla rahoitetaan yksittäisten taiteilijoiden ja taiteilijatyöryhmien toimintaa. Viime vuosina painopiste on kuitenkin siirtynyt suorasta tukemisesta kohti välillisiä keinoja, kuten keinoja edistää taiteilijoiden mahdollisuutta tulla toimeen omalla työllään sekä tuottaa yhteiskunnalle sosiaalista ja taloudellista hyötyä. Tämä pyritään tavoittamaan muun muassa yrittäjyyteen ohjaavalla lisäkoulutuksella sekä taiteilijoiden työllistämiseen tähtäävillä toimilla, kuten julkisilla taidehankinnoilla ja prosenttiperiaatteen avulla. (Aaltonen & Karttunen 2015, 231–233, 236.)

Nämä toimenpiteet ovat toki parantaneet joidenkin taiteilijoiden työllistymistä ja ainakin yksi tämän tutkimuksen haastatelluista oli palkattu suoraan prosenttiperiaate-hankkeeseen. Kilpailu apurahoista on kovaa eikä tilannetta helpota se, että samoista apurahoista taistelee valtava määrä kulttuurialan ammattilaisia, joista suurimmalla osalla ei ole vakituista työpaikkaa. Osa haastateltavista epäili, että yhdistykset olisivat apurahojen jaossa paremmassa asemassa, mutta yhdistyksiä haastateltaessa kävi ilmi, että apurahat ovat nykyään kiven alla myös heidän niitä hakiessa.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että useimmat katutaiteen piirissä työskentelevistä taiteilijoista ja työryhmistä sekä myös organisaatiosta ja

yhdistyksistä ovat jääneet ilman rahoitusta. Yksi haastatelluista kertoi hakeneensa apurahoja, mutta päätökset ovat olleet aina kielteisiä. Toiselle haastatelluista oli myönnetty vain kerran työskentelyapuraha. Kolmas kertoi saaneensa rahoitusta lähinnä vain kaupungilta, jolloin summat ovat olleet niin pieniä, että ne ovat kattaneet vain materiaalikustannukset. Myös SAV on todennut, ettei projekteissa kannata nojautua apurahojen varaan (Väisänen 2023). Helsinki Urban Art, joka on aiemmin saanut rahoitusta monilta eri tahoilta, arveli että apurahoja on nykyään vaikeampi saada kovan kilpailun vuoksi (Blomberg 2023).

Rahoituksen saamisen haasteista kertoo myös Tiina Kaisa Leppänen Turun ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään. Hän oli hakenut Tampereelle toteutetulle seinämaalaukselle apurahaa sekä Suomen kulttuurirahastosta, että Taiteen edistämiskeskuksesta, mutta apurahaa ei myönnetty. Tampereen kaupunki myönsi toimintaan tuotantotukea, jolla taiteilijat maksoivat henkilönostimen vuokran. Lisäksi Tampereen evankelisluterilainen seurakuntayhtymä, jonka omistamaan rakennukseen seinämaalaus maalattiin, maksoi pienen työkorvauksen, joka riitti materiaaleihin ja vakuutukseen työskentelyn ajaksi. Leppänen epäili syyksi apurahahakemuksen hylkäämiselle sen, että toiminnan kuviteltiin olevan tilaajan toimesta tapahtuvaa ja heidän rahoittamaansa. (Leppänen 2017, 15–16.)

4.2.2 Teospalkkiot

Jaakko Blomberg Helsinki Urban art yhdistyksestä kertoi haastattelussaan, että taiteilijoiden palkkiot ovat aina suhteessa projektin rahoitukseen. Tilaustöissä, joissa kriteerit teokselle ovat tarkkaan rajatut ja taiteilija valikoituu tehtävään niiden perusteella voi palkkio olla huomattavasti suurempi, kuin festivaalien yhteydessä toteutetuissa teoksissa. Toisinaan taiteilijat tulevat myös itse ehdottamaan maalaustaan toteutettavaksi johonkin tiettyyn paikkaan, jolloin yhdistys hoitaa vain paikkaan liittyvät lupa-asiat ja taiteilija toteuttaa työnsä omakustanteisesti. (Blomberg 2023.)

Samanlaisia vastauksia teospalkkioiden suhteen tuli myös tutkimukseen haastatelluilta taiteilijoilta. Tilaustöiden suhteen he pystyivät itse määrittelemään palkkatasonsa ja ottamaan töitä vastaan sellaisilta tahoilta, jotka maksoivat teoksista kunnollisen palkkion. Esimerkiksi Jukka Hakasella on yritys, jonka kautta hän laskuttaa työstään. Yrittäjänä voi itse määrittellä työnsä hinnan ja kokemuksen perusteella hän tietää millainen töiden kulurakenne on. (Hakanen 2023.)

Jouni Väänänen kertoo, että uransa alussa hän hinnoitteli työnsä alakanttiin, jolloin töitä joutui tekemään määrällisesti todella paljon, jotta ansaitsi sillä elantonsa. Vielä nykyäänkin hänelle ehdotetaan palkkioksi nimellistä korvausta, mutta nykyään huonoille ehdotuksille on varaa sanoa ei. Väänäsen havaintojen mukaan graffiti- ja katutaide nähdään sellaisena mukavana toimintana, jota voi tehdä omaksi ilokseen vailla kunnollista palkkiota. Moni ei hahmota, että ammattitaito on vaatinut vuosien työn. Toisaalta alalle mahtuu paljon monen tasoisia tekijöitä, jotka hinnoittelevat työnsä eri tavoin, joten saman työn voi saada kovan kilpailun vuoksi toiselta tekijältä edullisemmin. (Väänänen 2023.)

SAV pyrkii aina siihen, että taiteilijat saavat saman suuruista tuntipalkkaa, joilla he itse tekisivät vastaavanlaista työtä. Projekteista määritellään yleensä urakkapalkka toimeksiantajan määräämän budjetin perusteella, jolloin taiteilija voi itse arvioida, minkä verran hänellä kyseiseen hommaan menee aikaa ja laskea sitten, onko tuntipalkka sellainen, että projektiin kannattaa lähteä mukaan. (Väisänen 2023.)

Festivaalien palkkiot ovat huomattavasti tilaustöitä pienempiä, mutta niissä annetaan yleensä vapaat kädet teosten aiheiden ja toteutuksen suhteen. Taneli Stenberg kertoi, että festivaaleilla teospalkkiot ovat kansainvälisestikin alipalkkattuja, mutta sitä kompensoi tapahtumiin osallistumisen tuomat muut edut, kuten matkat, majoitus, tunnelma ja mahdollisuus luoda suhteita muihin alalla toimiviin ihmisiin. Stenberg arvioi, että festivaalipalkkiot ovat yleisesti ottaen sillä tasolla, että tilaustöissä palkkiosumman perään voi lisätä yhden nollan. (Stenberg 2023.)

Salla Ikonen on osallistunut useille taidefestivaaleille, mutta hän on ollut myös mukana järjestämässä katutaide tapahtumia. Järjestäjänä ollessaan Ikonen pyrkii siihen, että tekijät saisivat festivaalienkin puitteissa aina järkevän korvauksen työstään. Tämän seurauksena; määrärahojen puitteissa, tekijöiden määrää on kuitenkin pitänyt rajoittaa. Isoissa tapahtumissa, joissa maalattavaa pinta-alaa on runsaasti ja tekijöitä paljon, palkkioiden pitäminen korkeina on ymmärrettävästi haastavampaa. (Ikonen 2023.)

4.2.3 Tilaustyöt

Suurimmalle osalle haastattelemistani taiteilijoista tilaustyöt ovat merkittävin osa ansaintalogiikkaa. Tärkeimpinä tilaajina listattiin yritykset sekä kaupungit ja kunnat. Toisinaan tilaajia ovat myös yksittäiset asunto-osakeyhtiöt tai muut kiinteistöjen omistajatahot. Festivaalijärjestäjät olivat myös tilaustöiden toimeksiantajina kasvavassa määrin, kuten myös museot ja galleriat. Yksityisasiakkaille kustannusrakenne on sen verran korkea, että he tilaavat töitä huomattavasti harvemmin ja taiteilijat myös valitsevat ennemmin isompia ja paremmin palkattuja projekteja, joita tarvitsee tehdä määrällisesti vähemmän, kun lukuisia pieniä yksityisasiakkaiden tilaustöitä.

Helsingissä on muutama sellainen julkisivu, joissa on ollut seinämaalauksena toteutettu mainoskuva jo vuosikymmeniä. Taloyhtiö vuokraa julkisivun seinäpinnan mainostajalle, joka toteuttaa siihen teoksen. Ennen tämä mainostustapa oli yleinen, mutta alkaa käydä nyt vuosi vuodelta harvinaisemmaksi, koska se on kulurakenteeltaan huomattavasti kalliimpi kuin pienemmät mainoskampanjat. Sörnäisissä on tämän opinnäytetyön aikana ollut nähtävänä Taneli Stenbergin maalaama kaupallinen teos Ondan tilaamana ja Jukka Hakasen maalaama mainoskuva Liikenneturvalle.

On myös katutaiteilijoita, joita tilaustyöt ja muu kaupallinen toiminta ei kiinnosta. Hende kirjoittaa kirjassaan, ettei halua tehdä graffitia vain tienaan takia ja miettii aina tarkkaan, mihin projekteihin tai tilaustöihin lähtee mukaan. Hän toteaa myös, että hänellä on varaa tähän päätökseen siitäkin syystä, että

ansaitsee elantonsa päivätyöstä eikä taiteellisesta toiminnasta. Hän kiteyttää kuitenkin hyvin sen taiteellisen työn perusongelman, että usein tilaajat olettavat tekijöiden nauttivan maalaamisesta niin paljon, etteivät ole kiinnostuneita palkkion suuruudesta. Tähän Hende vastaa:

onhan tämä maalaaminen mukavaa, mutta olen täällä sinun kodissasi/toimistossasi, maalaan seinääsi sinun toiveidesi mukaan suunnittelemaani työtä, sinun toivomallasi aikataululla, jotta sinä voisit siitä lopputuloksesta nauttia. Vapaa-ajallani voin maalata minne haluan, mitä haluan ja milloin haluan. Eli tämä on työtä siinä, missä sinunkin työsi. (Nieminen 2021, 367–368.)

4.2.4 Tuotteistaminen

Useat katutaiteen parissa työskentelevistä taiteilijoista ovat alkaneet teettää teoksistaan myös oheistuotteita. Postikortti- ja julistemyyntiä on toki ollut lähes yhtä kauan kuin katutaide nykyisellään on ollut olemassa, mutta näiden lisäksi katujen taide näkyy myös muissa tuotteissa, kuten vaatteissa, koruissa ja sisustustuotteissa. Haastattelemistani taiteilijoista esimerkiksi Salla Ikonen on teettänyt maalauksistaan sisustustyynyjä ja korvakoruja.

Katutaiteen ja printtien yhteys on ollut aina vahva ja monet kaduille toteutettavista teoksista pohjautuvat klassisiin grafiikan tekniikoihin. Katutaide vaikuttaa voimakkaasti myös mainosten estetiikkaan ja graafiseen suunnitteluun. Sama pätee myös toisinpäin. Katutaiteen nopean elinkaaren vuoksi paperille toteutetut vedokset, kuten julisteet, tarrat ja grafiikantyöt ovat keräilijöiden suosiossa. Tästä syystä esimerkiksi Victor & Albert -museo on keräillyt katutaideprinttejä kokoelmiinsa jo vuodesta 2004. (Kuittinen 2010, 7.)

Grafiikan vedokset ja printtituotteet sekä pienet taidehankinnoiksi soveltuvat maalaukset ovatkin yleisimpiä teoksia, joita taiteilijat myyvät kaduille tehtävän taiteensa rinnalla. Useissa katutaidetapahtumissa järjestetään teosmyyntiä kasvattamaan taiteilijoiden tienestiä nimellisen palkkion lisäksi. Teosten tuotteistaminen näkyykin selvästi esimerkiksi museokaupoissa. Helsinki Urban Art -katutaidegalleriassa on myynnissä katutaiteilijoiden kuvittamia tarroja, julisteita, grafiikan vedoksia, t-paitoja, koruja jne.

Myös erilaiset yhteistyökuviot katutaiteilijoiden ja eri alan yritysten kanssa ovat yleisiä. Esimerkiksi Nina Kuu-niminen Mimmit Peinttaa kollektiivin jäsen on tehnyt kuvitustyyliaan tutuksi muun muassa yhteistyössä Postin kanssa, kun hän suunnitteli heille jouluisen postimerkkikokoelman. Egs on suunnitellut postikorttiprintin muun muassa Amnestylle ja Hende sai puolestaan kuvittaa Suomen Aku-Ankka lehden kannen graffitaiheisella kuvituksella.

Banksyn teosten kohdalla tuotteistaminen on täysin hallitsematonta ja hänen töitään on hyödynnetty luvattomasti useissa turistituotteissa, joihin hänellä itsellään ei ole ollut osuutta. Banksy on kuitenkin kritisoinut toimintaa muun muassa kehittämällä aivan omanlaisiaan oheistuotteita: hän on jopa avannut oman hotellin Jerusalemiin, jonka sijainti ja yksittäiset huoneet sisältävät vahvoja kannanottoja alueen tapahtumista. Hotellissa on myös oma oheistuotemyymälä, jonka tuotteiden aitous on vahvistettu. (Scelsi 2021, 35–38.)

4.3 Gallerioista kaduille ja kaduilta gallerioihin

Kaduille toteutettaviin teoksiin on aina liittynyt taiteen saavutettavuuden aspekti, joka mahdollistaa taidekokemukset arkisissa paikoissa gallerioiden ja taideinstituuttien ulkopuolella. Taiteella on tutkitusti hyvinvointivaikutuksia ja taidekokemukset voivat auttaa käsittelemään vaikeitakin tunteita. Kaduilla ohikulkijat saavat kokea taidekokemuksia ilmaiseksi kulkemiensa reittien varrella. Joillekin taiteilijoille kadut voivat myös olla ainoa keino saada teoksilleen julkisuutta.

Kuvataidetta ulkomailla opiskellut Viva Granlund ei kokenut, että galleriat olisivat olleet oikea miljöo hänen taiteelleen. Hänen teoksensa olivat galleriatilaan liian suuria ja ne saavuttivat niissä vain pienen määrän ihmisiä. Kaupalliset galleriat ovat myös kalliita vuokrata, joten investoinnit näyttelytilan suhteen ovat vapaille taiteilijoille kohtuuttoman suuria. Julkiset paikat, kuten alikulkutunnelit toimivatkin täydellisenä galleriatilana hänen ilmaisuvoimalleen. Hänen teoksiaan löytyy esimerkiksi Helsingin baanan ja Alppilan

alikulkutunneleista sekä useasta eri teoksesta koostuva kokonaisuus sijaitsee Pasilan junaraiteiden ali kulkevassa kävelytunnelissa. (Granlund 2023.)

Myös Taneli Stenbergin kohdalla taiteen tuominen kaduille toimii paremmin, kuin kliiniset laboratoriomaiset galleriatilat, joissa hänen isokokoiset maalauksensa eivät päässeet kunnolla oikeuksiinsa. Kaduille taiteilemaan häntä houkutteli myös saavutettavuuden näkökulma ja kunnianhimo sen suhteen, että työt tulisivat nähdäksii laajemman yleisön toimesta. (Stenberg 2023.)

Katutaiteen konsepti on kuitenkin kääntynyt yhä voimakkaammin myös toisinpäin ja kaduille taidetta omaehtoisesti toteuttavat taiteilijat halutaan nyt pitämään yhteis- ja yksityisnäyttelyitä gallerioihin ja museoihin. Trendi on tuttu maailmalta ja viime vuosikymmenen aikana se on rantautunut vahvasti myös Suomeen.

Suomessa edelläkävijöitä katu- ja graffititaiteen näytteille asettamisessa galleriatiloissa olivat toimintansa jo lopettanut myymälä², jossa järjestettiin esimerkiksi vuonna 2004 Helsinki Hall Of Fame -näyttely, sekä Turkulaisen Bar Päiväkodin Klubigalleria. Nykyaiteen museo Kiasmalla oli myös tärkeä rooli graffititaiteen esittelijänä URB 2001 -festivaalin puitteissa sekä vuosina 2008 Ex-Vandals-näyttelyn ja 2014 Kiasma wall-graffitiseinän kautta. Make your mark -galleria avasi vuonna 2011 ovensa Helsingin Suvilahteen graffititarvikemyymälän yhteyteen ja toimii siellä edelleen. (Toiskallio 2020, 32, 36, 39.)

Ensimmäinen museo Suomessa, joka teki graffiteista salonkikelpoista, oli Porin taidemuseo, jossa pidettiin Street art: the new generation -näyttely vuonna 2012. Museossa silloin kuraattorina toiminut Pia Hovi halusi nostaa katutaiteen ja graffitit esiin museoympäristössä. Näyttelytöiden lisäksi museon julkisivuun tekivät Egs ja Jussi Two Seven omat seinämaalauksensa ja Porin katukuvaan toteutettiin myös puolalaisen M-City:n maalaamana yksi maamme ensimmäisistä isokokoisista muraaleista. (Tamminen 2021b.)

Porin taidemuseon viitoittamaa esimerkkiä seurasivat muutamia vuosia myöhemmin myös Vantaan taidemuseo Artsi ja Keravan taidemuseo Sinkka. Katutaiteeseen keskittyneiden näyttelyiden lisäksi molemmat palkkasivat graffititaiteilijat maalaamaan museon julkisivuun muraalin. Sinkassa 2017 esillä olleeseen Rakkaudesta vapauteen -näyttelyyn työt kuratoi graffitimaalari Jouni ”Psyke” Väänänen. Abstraktin maalauksen museon julkisivuun toteutti MadC niminen graffititaiteilija. (Pohjankyrö 2018. 163.)

Artsi teki vuonna 2016 historiaa ilmoittamalla olevansa nimenomaan graffititaiteeseen erikoistunut taidemuseo. Heillä päätökseen vaikutti sijainti Myyrmäessä, joka on Myyrmäki -liikkeen ja alueella toimivien katutaidejärjestöjen vaikutuksesta ollut katutaidekaupunginosa jo vuodesta 2013 lähtien.

5 Johtopäätökset

Katutaiteen määritelmä ei ole sidoksissa siihen, millainen sisältö tai aihe teoksessa on, mutta vaikuttaisi siltä, ettei asiakkaan toiveiden mukaan toteutettua taidetta pidetä ainakaan taiteilijoiden itsensä mielestä katutaiteena. On perusteltua, että julkisille paikoille toteutettavia teoksia ja tekijöitä kuratoidaan instituutioiden ja taidealan ammattilaisten toimesta, mutta vähintään yhtä tärkeää on antaa ihmisten toteuttaa omia luovia ideoitaan ilman valitsijaraateja ja toimeksiantajien toiveita.

Motiiveita katutaiteen tekemiselle on yhtä monta kuin taiteen tekijöitäkin. Haastattelemillani taiteilijoilla keskeinen motiivi oli kaduille toteutettujen teosten saavutettavuus ja mahdollisuudet suurikokoisiin töihin sekä julkisten paikkojen viihtyvyyden lisääminen taiteen avulla. Esille nousi myös kommunikointi ja suora yhteys ohikulkijoihin teoksen valmistusvaiheessa sekä töiden merkityksellisyys niiden jatkaessa elämää ihmisten arjessa. Osalle oli tärkeää ottaa teoksillaan kantaa ajankohtaisiin asioihin ja epäkohtiin. Tilaustöiden kohdalla tämä ei kuitenkaan aina ole mahdollista. Jos taidetta tekee ammatikseen ja rahoitus tapahtuu tilaajan toimesta, on tehtävä usein myönnytyksiä teosten aiheiden suhteen. Myös työn fyysisyys ja itsensä haastaminen suurikokoisissa töissä tulivat haastateltujen vastauksissa esiin.

Taide herättää tunteita etenkin julkisella paikalla, mutta niin sen kuuluukin tehdä. Kaduille tehtävässä taiteessa on usein kyse vapaudesta ilmaista itseään julkisesti. Sensuurikin kuuluu asiaan, ettei kenenkään tarvitse ahdistua julkisella paikalla olevasta teoksesta, joka ei sovi omaan arvomaailmaan. Tämän kirjoitusprosessin aikana aloin kaivata enemmän kantaa ottavaa taidetta ympäristööni. Olisi kiinnostavaa toteuttaa julkiselle paikalle sellainen teos, joka herättäisi laajempaa keskustelua ympärillämme tapahtuvista vääryyksistä. Moni ihminen sulkee silmänsä yhteiskuntamme epäkohdilta. Katutaiteen keinoin vaikeatkin aiheet voisi tehokkaasti nostaa esiin ja tarkastelun alle. Koen myös, että se on osa taiteilijana olemista, että huomioi ja ottaa kantaa havaitsemiinsa epäkohtiin.

5.1 Katutaiteen työllistyvyys ja ansaintamahdollisuudet

Kun muotoilin opinnäytetyöni aihetta ja pohdin tutkimuskysymystä, sain palautetta, ettei aiheesta voi tehdä tutkimusta, kun vastaus on itsestään selvä: ei kukaan voi ansaita elantoaan katutaiteella. Olin kuitenkin keskustellut aiheesta katutaideita tekevien taiteilijoiden kanssa ja tiesin, että he elättävät itsensä taiteellisella tuotannollaan. Kiinnostavaa aiheessa on se, mistä taiteilijoiden ansaintalogiikka muodostuu. Harva taiteilija elää pelkästään teosmyynnillä tai kuuluu apurahansaajien joukkoon. Vaatii paljon työtä löytää oikeat kontaktit ja työskentelytavat, joiden avulla ansainta omalla ilmaisutyylillä onnistuu; oli kyse sitten kuvataiteista, musiikista tai runoista.

Olen itse päätenyt katutaiteen pariin ilman ansainnallisia tavoitteita ja siitä syystä se oli aluksi harrastelijamaista toimintaa omaksi iloksi. Ensimmäisille katutaidefestivaaleille hain mukaan halusta haastaa itseni toteuttamaan ison mittakaavan julkinen taideteos. Näin osallistumisen mukanaan tuoman julkisuuden myös mahdollisuutena saada nimeä taidekentällä. Olin kiinnostunut luomaan suhteita, joiden avulla voisin tehdä vastaavanlaisia töitä myös jatkossa.

Tavoitteeni toteutuivat ja festivaalin jälkeen sain kutsun osallistua seuraavaan tapahtumaan sekä palkallisen tilaustyön. Tulin myös hyväksytyksi mukaan Helsinki Urban Art-katutaidegalleriassa pidettyyn yhteisnäyttelyyn ja toiseen isompaan taideprojektiin. Kokemuksen ja taitojen karttuessa maalausprojektit ovat kuitenkin muuttuneet tavoitteellisemmaksi toiminnaksi ja töiden kokoluokan ja vastuun sekä työmäärän lisääntyessä niiden toteuttamisesta on tullut ammattimaista toimintaa, jota ei voi tehdä ilman korvausta.

Haastattelemistani taiteilijoista lähes kaikki pystyvät elättämään itsensä taiteellisella toiminnalla, joka pohjautuu katutaiteeseen. Kirjo ansaintalogiikassa oli kuitenkin jo näin pienessä määrässä taiteilijoita moninainen ja kiinnostava yksityiskohta ovat ansaintakeinojen ääripäät tekijöiden välillä. Yksi haastatelluista teki kaduille taidetta pääsääntöisesti vain omakustanteisesti, kun taas yksi ei tehnyt omakustanteisesti katutaideita lainkaan.

Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että katutaiteen ammattilaisille riittää tilaustöitä, joista maksetaan asianmukainen korvaus, mutta silloin pitää olla valmis tekemään asiakkaan ja laajemman yleisön toiveiden mukaisia teoksia. Jos apurahat jäävät saamatta, täytyy tehdä tilaustöitä ja muita kaupallisia projekteja, jotta työskentelykulut saadaan katetuksi ja peruselinkeino hankituksi. Juuri tähän taiteen välillisellä tukemisella on pyrittykin, että taiteilijat elättävät itse itsensä ilman taloudellista tukemista. Tämä johtaa osaltaan siihen, että kaduille valmistuu pääosin kaupallista taidetta, joka elävöittää katukuvaa, muttei välitä syvempiä sanomia, joita taiteilijoilla voisi olla kerrottavanaan.

Osa haastatelluista taiteilijoista on itseoppineita ja osa korkeasti koulutettuja. He kaikki ovat kuitenkin toimineet alalla jo pitkään. Selvästi oli havaittavissa, että kokemuksen ja onnistuneiden töiden kautta tilauksien määrä on vuosi vuodelta lisääntynyt ja palkkiot suhteessa työn määrään tulleet paremmiksi. Kokeneimmille tekijöille on löytynyt mahdollisuuksia toimeksiantoihin myös taiteen prosenttiperiaatteen kautta. Tällöin taiteilija hoitaa itse tuotannollisen puolen lupa-asioiden, henkilönostinten vuokrausten, vakuutuksien ym. suhteen, mutta työstä saatava palkkio on järkevässä suhteessa taideteoksen suunnitteluun ja valmistukseen.

Harmaata betonipintaa ja purkuun menossa olevia kiinteistöjä Suomessa riittää, joten töitä katujen viihtyvyyden lisäämiseksi tullaan varmasti tekemään myös tulevaisuudessa. Lisäksi katutaiteeseen suhtaudutaan päivä päivältä myönteisemmin ja lupa-asioihin on tullut johdonmukaisuutta ja joustavuutta. Myös taiteen prosenttiperiaate on kuvataiteilijoiden työllistymisen kannalta hyvä käytäntö. Julkisivuihin ja alikulkutunneleihin toteutettavat väliaikaiset teokset eivät ole ikuisia, joten uusimistarve ja huoltotyöt työllistävät jatkossakin. Esimerkiksi SAV kunnostaa säännöllisesti heidän toteuttamiaan teoskokonaisuuksia.

Aika näyttää, kilpaileeko tekoäly jatkossa myös seinämaalausten toteutuksessa. Tulostava drone, joka ruiskuttaa maalin seinäpintaan ennalta ohjelmoitujen kuvioiden mukaisesti, on mitä luultavammin jo olemassa. Apuvälineenä erilaisia koneita on käytössä jo nyt ja myös lisätyn todellisuuden tuomat mahdollisuudet

julkisen taiteen kentällä ovat kiinnostavat. Tunnetuin AR:ää hyödyntävä sovellus on varmastikin mobiilipeli Pokemon Go, joka on valloittanut lasten, nuorten ja aikuisten sydämet ympäri maailmaa. Se on osaltaan myös tuonut pelaajia taiteen äärelle, kun pelin kohteet sijaitsevat usein maamerkkeinä toimivien julkisten teosten yhteydessä. Olin itsekkin onnellinen, kun maalaamani sähkökaappi oli pelissä Pokestop, joka houkutteli pelaajia luokseen.

Itselleni tärkeä väylä katutaiteen tekemiseen ammattimaisesti ovat olleet organisaatiot ja heidän järjestämänsä festivaalit, joihin on ollut mahdollista hakea mukaan. Palkkiot ovat pieniä, mutta kun ne ovat tiedossa ennakkoon, on oman työmäärän ja resurssit voinut määritellä suhteessa niihin. Saamani teospalkkiot ovat festivaalien puitteessa olleet noin 300–600 €. Usein palkkio on ollut pieni suhteessa teoksen valmistukseen käytettyyn aikaan, mutta osallistumisesta on ollut jotain muuta hyötyä, joka ei ole mitattavissa rahallisesti. Usein tapahtumien yhteydessä on järjestetty myös teosmyyntitapahtuma, josta on tullut lisätienestiä. Tilaustöistä olen saanut suuremman palkkion kuin tapahtumista. Tällöin tuntipalkka on ollut verrattavissa alan yleiseen palkkatasoon. Tämä palkkioiden eroavuus tuli selvästi esille myös haastatteluissa.

Seuraava katutaiteeseen liittyvä projekti, johon osallistun, on Purkutaide - projekti Keravalla, jossa vanhasta Anttilan liiketilasta tulee lukuisien eri taiteilijoiden yhteinen väliaikainen kokonaistaideteos. Sinne suunnittelemani teoskokonaisuudessa aion hyödyntää taiteen tuotteistamista ja liitän installaatioon osia, joita voi taidegrafiikan keinoin toisintaa ja myydä näyttelyvieraille galleriamyymälässä. Piensarjat ja oheistuotteet ovat oivallinen keino ansaita taiteella lisätuloja. Tiedän esimerkiksi useita kuvanveistäjiä, jotka tekevät pientä sarjatuotantoa miniveistosten ja korujen muodossa, jotta näyttelytöiden ja installaatioiden rinnalla olisi myös helpommin myytävää taidetta.

Koen tärkeänä, että katutaiteen kirjo pysyy omaehtoisten taideprojektien avulla monimuotoisena. Aion tulevaisuudessa itsekkin toteuttaa omaehtoisen teoksen valitsemaani julkiseen paikkaan. Osaan nyt tutkimuksessani esille tulleiden

asioiden perusteella varata projektille tarpeeksi aikaa ja hakea apurahoja usealta eri taholta. Lisäksi aion jatkossakin osallistua erilaisille festivaaleille ja kokeilla onneani jossain julkisentaiteen luonnoskilpailussa. Uskon, että ajan myötä, kun kokemus ja maine karttuvat, on mahdollista saada isompia, taloudellisesti kannattavia työtarjouksia. Toistaiseksi teen kuitenkin katutaideprojektien rinnalla myös muita töitä.

5.2 Katutaiteen määritelmä ja suhde julkiseen taiteeseen

Taiteen hyvinvointivaikutuksista on paljon näyttöä, mutta rakennetun ympäristön suunnittelussa taide on usein sivuutettu kustannussyistä tai pelättyjen mielipideerojen vuoksi. Julkiseen taiteeseen ja taidehankintoihin on kohdistunut viime vuosina paljon kritiikkiä, mutta samalla määrärahat ovat etenkin prosenttiperiaatteen ansiosta kasvaneet, jolloin yhä useamman taiteilijan on ollut mahdollista ansaita niiden kautta elantonsa. Yhteistyössä rakennuttajien ja arkkitehtien kanssa on paljon potentiaalia, josta taiteilijat voivat hyötyä. Pysyvät taideteokset, joiden hankinnasta päättävät yleensä instituutionaaliset tahot ja joiden toteuttajat ovat usein samoja ansioituneita kuvanveistäjiä abstrakteine monumentteineen, ovat saamassa rinnalleen uusia tekijöitä ja tapoja luoda julkista taidetta.

Luvallinen katutaide eroaa muista julkisen taiteen muodoista etenkin siten, ettei se ole pysyvää. Toisinaan teosten elinkaari voi olla hyvinkin lyhyt. Esimerkiksi purkukohteisiin maalatut teokset saattavat olla julkisesti esillä vain muutamia kuukausia. Väliaikainen taide sopiikin erityisen hyvin muuttuviin kaupunkiympäristöihin ja avaa aivan uusia mahdollisuuksia julkisen taiteen kentälle. Taiteen tilapäisyys mahdollistaa myös sisällöllisesti sellaisten asioiden esittämisen, joihin pysyvillä julkisen taiteen teoksilla ei ole ollut mahdollisuuksia. (Veräjänkorva 2020, 30.)

Katujen väliaikainen taide voisi hyvin olla yksi julkisen taiteen alalaji, jossa päätäntävalta ei olisi enää vain harvojen ja valittujen instituutioiden vastuulla. Myös apurahakäytännön muutokset ja koulutuksen antamat paremmat

valmiudet tehdä julkiseen tilaan sijoittuvaa taidetta, luovat uusia mahdollisuuksia taiteen kokemiselle arkisissa ympäristöissä.

Kiinnostava mahdollisuus on myös katutaiteen ja muiden väliaikaisten julkisten teosten sekä teoskokonaisuuksien hyödyntäminen sosiaalisen median ilmiöinä. Esimerkiksi selfie-kulttuurin aikaansaama valokuvaturismi olisi helppoa yhdistää katutaiteeseen ja tehdä väliaikaisista teoksista pyhiinvaelluskohteita, joissa jokainen haluaisi tulla kuvatuksi.

Sara Pathirane vinkkaa selfie-kulttuurista kertovassa artikkelissaan, että esimerkiksi kiinalaiset milleniaalit ovat valtava kohderyhmä, joille matkustamiseen yhdistetty kuvien jakamisen kulttuuri on tehokas houkutin turismille. Kuvien ottaminen ja jakaminen ovat osoitus yksilöllisyydestä ja yhteenkuuluvuudesta. Kuviiin panostetaan ja niiden avulla näytetään, että on itsekin ollut paikalla todistamassa ilmiötä. Esimerkiksi julkisuuden henkilön tai tunnetun some-vaikuttajan näyttäessä mallia esiintymällä kuvissa kiinnostavissa katutaidekohteissa, voisi monestakin paikasta saada valokuvaturismin keitaan. (Pathirane 2020, 38, 49–50.)

Vaikka poliittisen taiteen puuttuminen julkisessa taiteessa onkin jossain määrin ymmärrettävää, niin tasa-arvo ei mielestäni toteudu silloin, kun taiteen sisältö määritellään rahan vallan kautta. Suomen perustuslakiin on kirjattu taiteen vapaus sananvapauden rinnalle. Tästä syystä taiteilijoilla pitäisi olla mahdollisuus tehdä julkisille paikoille myös sellaista taidetta, jota ei ole hyväksytetty jollain päättävällä taholla tai toteutettu rahasta.

Olin yllätynyt (ja pettynyt), kun Suomen yksi tunnetuimmista julkista taidetta koordinoivista tahoista kieltäytyi haastattelupyynnöstäni sen vuoksi, ettei heidän toimintansa (heidän omien sanojensa mukaan) liity katutaiteeseen. Ristiriitaisen kieltäytymisen syystä tekee se, että he ylläpitävät sivustoa, joka tarjoaa katutaiteen toteutusta niin yksityisille kuin julkisillekin tahoille. He eivät kuitenkaan ole syllisiä siihen, että katutaiteen maine on jossain määrin kyseenalainen ja käsitteen rajaaminen tuottaa vaikeuksia myös alalla toimiville henkilöille.

Etenkin luvottomasti tehty taide vaikeuttaa katutaide-käsitteen yleistä hyväksyntää ja suhdetta julkiseen taiteeseen. Nollatoleranssin aikaan luodut negatiiviset asenteet omaisuutta tuhoavasta toiminnasta ovat edelleen monien mielissä. Toisaalta omaehtoisesti, toisinaan luvattakin tehdyt työt, ovat katutaidetta aidoimmillaan. Kenellä onkaan oikeus päättää, kuka saa maalata kaduillemme vapaasti ja kuka ei ja miksi yrityksillä ja yksityisillä omistajatahoilla on eniten päätösvaltaa meille kaikille kuuluvissa tiloissa nähtäviin visuaalisiin viesteihin?

Entä kuka määrittelee sen, ovatko murallit ja muut luvalliset, tilaajan toimeksiantoina toteutetut teokset katutaidetta? Tarkoittaako termi kaduilla ja muissa julkisissa kohteissa nähtävää ja koettavaa taiteellista tuotantoa, vai vain sellaista taidetta, joka tehdään näihin paikkoihin omasta vapaasta tahdosta ilman tilaajaa tai toimeksiantajaa? Mihin asettuvat silloin erilaisten festivaalien yhteydessä toteutetut teokset, joissa luonnokset on hyväksytetty tai osallistumisesta on saatu pieni palkkio? Julkisen taiteen käsitteen laajentuessa kaikki julkinen, tilaajan kuratoima ja toiveiden mukaan toteutettu taide on enemmän julkista taidetta kuin katutaidetta.

5.3 Tutkimuksen tulosten ja toteutuksen arviointi

Tutkimusmateriaali oli mielestäni kattavaa ja siitä saa hyvin käsityksen siitä, millaista katutaiteen tekeminen työkseen tällä hetkellä on. Kiinnostavia tutkimustuloksia taiteen tekijälle ovat esimerkiksi teosten aiheisiin liittyvät näkökulmat sekä tieto siitä, miten omien ideoiden kanssa kannattaa edetä, kun haluaa toteuttaa ne julkiselle paikalle.

Väisäsen ohjeet siitä, millainen teos on ”street smart” on ainakin itselleni hyödyllistä informaatiota. Ohjeiden avulla voi pohtia luonnoksien soveltuvuutta kaduille maalattavaksi ja tehdä niihin tarvittavia muutoksia, jottei lopullinen teos tulisi niin helposti töhrityksi. Tavatessani viime kesänä S-creatives-festivaaleilla Mimmit peinttaa-kollektiivin taiteilijoita, sain tietää, että he tekevät kaikkiin valmiisiin maalauksiin ns. graffitimestokäsittelyn. Teoksen päälle suihkutettavan

seoksen vuoksi spraymaali ei tartu siihen niin helposti ja näin ollen päälle maalatut tägit ja muut lisäykset on helpompi poistaa maalauksen pinnasta.

Olisi ollut kiinnostavaa haastatella suurempaa joukkoa katutaiteen parissa työskenteleviä henkilöitä. Mielenkiintoista olisi ollut kuulla esimerkiksi tilaajien näkökulma aiheesta ja haastatella julkista taidetta koordinoivia asiantuntijoita. Kenties jatkan aiheen parissa vielä toisenkin tutkimuksen, jossa varaan haastatteluille enemmän aikaa ja otan mukaan moninaisemman joukon alalla työskenteleviä toimijoita.

Jälkikäteen, aineistoa analysoidessa, tuli mieleen myös sellaisia kysymyksiä, joita olisi ollut kiinnostavaa esittää haastatteluiden yhteydessä. Olisin voinut kysellä rohkeammin esimerkiksi palkkioiden suuruuksista. En kuitenkaan halunnut esittää sellaisia kysymyksiä, jotka olisivat tuntuneet haastateltavista tungettelevilta tai omalla nimellä kiusallisilta vastata. Koitin lisäksi pitää haastattelurungon sen verran tiiviinä, etteivät asiantuntijat kokisi sitä liian pitkäksi ja vaativaksi, jotta se ei muodostuisi esteeksi osallistua tutkimukseen.

Eräs haastatelluista toivoi, ettei jokaisen hänen vastauksensa kohdalla mainittaisi häntä nimeltä. Siksi esitin joissain kohdissa vastauksia myös kohdistamatta niitä kehenkään tiettyyn asiantuntijaan. Osittain myös omat kokemukseni ja viime vuosien varrella kertynyt tietoisuus alasta sekoittuivat tulosten kanssa, vaikka pääsääntöisesti pyrin käsittelemään aihetta analyttisesti.

Useaan otteeseen ajauduin pohtimaan, hyödyttääkö tutkimukseni ketään, mutta ainakin itselleni se on ollut silmiä avaava matka katutaiteen maailmaan. Näiden YAMK-opintojen ja tämän tutkimuksen tekemisen aikana olen siirtynyt harrastelijakatutaiteilijasta katutaiteen ammattilaiseksi ja tämän perustelen yksinomaan sillä, että minulle maksetaan nykyään palkkaa kaduille tekemistäni töistä. Toivon tutkimuksen avaavan näkymää kaduilla ilmenevään taiteeseen myös muille asiasta kiinnostuneille.

Lähteet

Aineisto:

Blomberg 2023. Helsinki Urban Art yhdistyksen perustajajäsenen Jaakko Blombergin Haastattelu Helsingissä 20.06.2023.

Granlund 2023. Kuvataiteilija Viva Granlundin puhelinhaastattelu 26.04.2023.

Ikonen 2023. Katutaiteilija Salla Ikonen kirjalliset vastaukset haastattelukysymyksiin 19.07.2023.

Hakanen 2023. Kuvataiteilija Jukka Hakasen kirjalliset vastaukset haastattelukysymyksiin 14.05.2023.

Stenberg 2023. Kuvataiteilija Taneli Stenbergin puhelinhaastattelu 22.08.2023.

Väisänen 2023. Street Art Vantaa kollektiivin projektivastaavan Jenni Väisäsen puhelinhaastattelu 23.08.2023.

Väänänen 2023. Graffititaiteilija Jouni Väänäsen haastattelu Keravalla 02.06.2023.

Kirjallisuus ja sähköiset lähteet:

Eriksson, E. 2012. The City as I Want to See It. Teoksessa Hernberg, H. (ed) Helsinki Beyond the dreams. The City as I Want to See It. Helsinki. Urban Dream Management. 60–73.

Heiskanen, I. Kangas, A. Mitchell, R. 2015. Taiteen ja kulttuurin kentät, perusteet, hallinta ja lainsäädäntö. Helsinki. Tietosanoma oy.

Helin, M. 2014. Luvallinen graffiti Helsingissä. Helsinki. Edita Prima Oy.

Helsingin kaupunki. 2021. Taiteen prosenttiperiaatteen jatkaminen ja prosenttirahakäytäntöjen ajantasaistaminen. Työryhmän raportti 14.10.2021. Viitattu 5.10.2023. <https://www.hel.fi/static/public/hela/Kulttuuri- ja vapaa->

aikalautakunta/Suomi/Paatos/2021/KUVA_2021-11-30_Kuvalk_18_Pk/CFFAC5F6-9734-C5A6-9FF8-7D4BE7D00000/Liite.pdf

Helsinki urban art. 2023. Yhdistyksen nettisivut. Viitattu 14.8.2023.

<https://www.helsinkiurbanart.com>

Houni, P. Turpeinen, I. Vuolasto, J. 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki. Taiteen edistämiskeskus (TAIKE).

Hultman, R. 2021. Katutaiteilijasta julkisen taiteen asiantuntijaksi. Teoksessa Pekkilä, S. Kaverna, P. Lampela, K. Nisunen, P. Ziegler, D. (toim.) Julkisen tilan taiteen tilasta, puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista. Helsinki. Taideyliopisto. 76–92.

Jääskeläinen, T; Tuulikangas, S. (toim.) 2018. Graffiti Helsingissä, Graffiti näyttelyn julkaisu 6.4.-9.9.2018. Helsinki. HAM Helsingin taidemuseo.

Kangas, J. 2020. Jussi TwoSeven, All is one 25.1.2020-23.8.2020. Kangasala. Kimmo Pyykkö -taidemuseo.

Kuittinen, R. 2010. Street art contemporary prints. Lontoo. V&A Publishing.

Kymäläinen, P. 2009. Kaupunkitaide ja julkisen tilan hetkittäiset käytöt. Teoksessa Nyysönen, T. (toim.) Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaaliloissa. Tampere. Tampereen yliopistopaino. 91–113.

Kärpänen, S. 2022. Naisten kaupunki: Työkaluja oman tilan valtaamiseen. Helsinki. Into kustannus.

Leinonen, A. 2023. Oululainen Marianne Kauppila loi näyttävän muraalin koristamaan Tuiran katukuvaa – taiteilija tuskaili monimutkaisten lupa-asioiden kanssa. Nettiartikkeli Mun Oulu sivustolla 17.6.2023. Oulun kaupungin verkkomedia. Viitattu 17.8.2023. <https://www.munoulu.fi/kaupunki/oululainen-marianne-kauppila-loi-nayttavan-muraalin-koistamaan-tuiran-katukuvaa-taiteilija-tuskaili-monimutkaisten-lupa-asioiden-kanssa/>

Leppänen, T. K. (2017). Maalari seinällä: Kuvataiteilijan työtavat kaupunkilaisia osallistavassa seinämaalausprojektissa. Opinnäytetyö (YAMK). Soveltava taide. Turku. Turun ammattikorkeakoulu.

Mankkinen, J. 2021. Katutaidetta on nyt kaikkialla Suomessa, mutta siihen kaivataan lisää ytyä: Miksi kotimainen katutaide ei ota kantaa? Yle uutisten nettartikkeli 10.8.2021. Viitattu 9.8.2023. <https://yle.fi/a/3-12052959>

Mercurio, G. 2018. Ajattelen toisin, siis olen. Teoksessa Mercurio, G. (toim.) 2018. Banksy. A Visual Protest. Suomenkielinen painos 2020. Helsinki. Serlachius museot. 14–25.

Mimmit peinttaa. 2023. Kollektiivin nettisivut. Viitattu 10.5. ja 31.8.2023. <https://www.mimmit.net>

Multanen, S. 2015. Julkisen tilan taide ja asuinalueiden atmosfääri. Taiteen maisterin opinnäytetyö, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Muotoilun osasto. Helsinki. Aalto-yliopisto.

Nieminen, P., Salmi, L. 2021. Hendenvaarallinen elämä. Kouvola. Reuna kustannus.

Nummikoski, M. 2021. Kaupunkitaide osana kaupunkirakentamisen taidetta. Teoksessa Pekkilä, S. Kaverna, P. Lampela, K. Nisunen, P. Zlegler, D. (toim.) Julkisen tilan taiteen tilasta, puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista. Helsinki. Taideyliopisto. 179–192.

Openafrica. 2023. Viitattu 10.5.2023. (<https://openafrica.org/participant/esther-mahlangu-ndebele-art-school/>)

Paparoni, D. 2018. Sissi -Banksy ja Postmodeemismi. Teoksessa Mercurio, G. (toim.) 2018. Banksy. A Visual Protest. Suomenkielinen painos 2020. Helsinki. Serlachius museot. 28–33

Pathirane, S. 2021. Selfiekulttuurin hyödyntäminen julkisen taiten hankkeissa. Teoksessa Pekkilä, S. Kaverna, P. Lampela, K., Nisunen, P. Zlegler, D. (toim.) Julkisen tilan taiteen tilasta, puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista. Helsinki. Taideyliopisto. 36–50.

Pohjankyrö, A.; Tuulikangas, S. (toim.) 2018. Graffiti Helsingissä. Kadulta galleriaan, suomalaisen graffitin tie kohti taiteen instituutiota. Helsinki. HAM Helsingin taidemuseo.

Purkutaide. 2023. Kollektivin nettisivut. viitattu 31.8.2023.

<https://www.purkutaide.com/taiteen-kotitalo-2021/>

Scelsi, R.V. 2018. Banksyn katkera voitto. Teoksessa Mercurio, G. (toim.) Banksy. A Visual Protest. Suomenkielinen painos 2020. Helsinki. Serlachius museot. 34–41.

Salmi, P. 2020. Suomen Kuntayhdistys SKTV:n artikkeli katutaiteesta. Viitattu 9.8.2023. <https://katu2020.info/2020/2020/09/30/katutaide/>

Stahl, J. 2013. Street Art. H.F. Ullmann publishing GmbH.

Street Art Vantaa. 2023. Kollektiivin nettisivut. viitattu 14.8.2023.

<https://www.savtaide.fi/projektit>

Taiteen edistämiskeskus. 2022. Julkisen taiteen vuosikatsaus 2022. Viitattu 5.10.2023. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/julkisen-taiteen-vuosikatsaus-2022>

Taiteen edistämiskeskus. 2023. Valtaosa väestöstä haluaa taidetta arkiympäristöönsä. Uutinen Taiken verkkosivuilla. Viitattu 29.8.2023.

(<https://www.taike.fi/fi/uutiset/valtaosa-vaestosta-haluaa-aidetta-arkiymparistoonsa>)

Tamminen, J. 2021a. Kuka omistaa graffitin? Häiriköt Päämajan nettiartikkeli 10.2.2021. Voima Kustannus. Viitattu 4.10.2023.

<https://voima.fi/hairikot/artikkeli/kuka-omistaa-graffitin/>

Tamminen, J. 2021b. Graffiti, museokamaa. Häiriköt Päämajan nettiartikkeli 4.3.2021. Voima Kustannus. Viitattu 4.10.2023.

<https://voima.fi/hairikot/artikkeli/graffiti-museokamaa/>

Tamminen, J. 2020a. Poistuuko katu taiteesta? Häiriköt päämajan blogi 12.2.2020. Voima Kustannus. Viitattu 4.8.2023.

<https://voima.fi/hairikot/artikkeli/poistuuko-katu-katutaiteesta/>

Tamminen, J. 2020b Poistuuko katu taiteesta? Teoksessa Kangas, J. (toim.) Jussi TwoSeven, All is one 25.1.2020-23.8.2020. Kangasala. Kimmo Pyykkö - taidemuseo.

Tampereen kaupunki. 2023. Uudet katutaideohjeet helpottavat luvan hakemista muraaleille ja katutaide-teoksille. Viitattu 5.9.2023.

<https://www.tampere.fi/ajankohtaista/2023/05/22/uudet-katutaideohjeet-helpottavat-luvan-hakemista-muraaleille-ja>

Tenkkänen, T. 2021. "Mainos on kuvattu julkisella paikalla, eikä teoksen tekijä ole tiedossa": Mainoskuvissa näkyvä graffiti ja tekijänoikeudet. Opinnäytetyö (AMK) Medianomi. Helsinki. Metropolia Amk.

Toiskallio, J. 2020. Graffiti, wraitlerin käsikirja. Helsinki. Kustannusyritys Otava.

Tolonen, J. 2017. Maalaaminen on aseeni. Häiriköt päämaja nettiartikkeli 9.6.2017. Voima kustannus. Viitattu 17.8.2023.

<https://voima.fi/hairikot/artikkeli/maalaaminen-on-aseeni/>

Veräjäkörva, T. 2021. Pysyvää ja väliaikaista – ammattitaiteilijoiden kuvataidejärjestö ja julkisen taiteen projektit. Teoksessa Pekkilä, S. Kaverna, P. Lampela, K. Nisunen, P. Zlegler, D. (toim.) Julkisen tilan taiteen tilasta, puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista. Helsinki. Taideyliopisto. 13–35.

Väisänen, J. 2021. Julkisen tilan taide kunnan hyvinvointityön tukena. Opinnäytetyö (YAMK). Yhteisöpedagogi. Helsinki. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Kysymykset taiteilijoille:

1. Milloin aloitit katutaiteen tekemisen ja mikä sai sinut valitsemaan juuri sen ilmaisuväylän taiteellesi?
2. Millaisissa projekteissa olet vuosien varrella ollut mukana ja mikä on tunnetuin teoksesi?
3. Elätkö itsesi katutaiteella vai teetkö sen rinnalla myös muita töitä? Jos teet, niin mitä?
4. Ovatko katutaiteesta saamasi teospalkkiot olleet oikeassa suhteessa työn määrään? Jos eivät, niin kerro mistä se mielestäsi johtuu?
5. Ovatko katutaideteokset lisänneet tunnettavuuttasi taiteilijana vai haluatko ennemmin pysyä anonyyminä tekijänä?
6. Ketkä ovat tärkeimmät työllistäjäs katutaideteoksissa? (laita tärkeysjärjestykseen nro. 1. tärkein)
 - a. Organisaatiot ja yhdistykset, jotka tukevat katutaidetta
 - b. Yksityiset tilaajat
 - c. Yritykset
 - d. Kaupunki tai kunta
 - e. Rakennusten tai kiinteistöjen omistajat
 - f. Festivaalien järjestäjät
 - g. omakustanteisesti
 - h. Muut toimijat?
7. Oletko hakenut itse apurahoja tai muuta rahoitusta katutaideteoksillesi? Jos olet, niin mistä olet hakenut ja oletko saanut rahoituksen?
8. Millaisia aiheita teoksesi käsittelevät? Onko jokin syy, miksi juuri kyseisenlaiset aiheet ovat sopivia katutaiteeseen?
9. Miten etenet, kun saat idean taideteokseen, jonka haluat toteuttaa johonkin tiettyyn julkiseen paikkaan?
10. Millaisia rajoitteita katutaiteen tekemisessä on ja miten olet niiden suhteen toiminut?
11. Miten tekijänoikeudet mielestäsi toteutuvat katutaiteessa? Oletko saanut kunnian ja korvauksen töistäs, jos niitä on käytetty esimerkiksi kaupalliseen tarkoitukseen?
12. Millaisia katutaide projekteja sinulla on suunnitteilla ja millaisista projekteista haaveilet tulevaisuudessa?

Kysymykset organisaation edustajalle:

1. Miten kuvailisit yhdistyksenne toimintaa?
2. Mikä on tärkein tavoitteenne?
3. Kuinka monta henkilöä teillä on vakituksessa työsuhteessa tuotantotehtävissä?
4. Oletteko pystyneet työllistämään taiteilijoita katutaiteella? Jos olette, niin millaisissa projekteissa?
5. Kuinka monta taiteilijaa pystytte keskimäärin palkkaamaan vuodessa?
6. Miten palkattavat taiteilijat valikoituvat?
7. Mistä olette hakeneet ja saaneet rahoitusta toiminnallenne?
8. Onko katutaiteelle helppoa saada rahoitusta? Mistä arvelet sen johtuvan?
9. Onko teillä muita yhteistyökumppaneita, jotka mahdollistavat osaltaan projektien toteutumisen? Jos on niin millaisia?
10. Ovatko taiteilijat saaneet teoksistaan palkkion, joka on oikeassa suhteessa työn määrään? Jos eivät, niin mistä se on mielestänne johtunut?
11. Millainen tuntipalkka on mielestänne sopiva katutaideteoksen toteuttavalle taiteilijalle?
12. Millaisia haasteita katutaiteen tekemiseen liittyy tuottajan näkökulmasta?
13. Millaisia rajoitteita taiteilijalle asetetaan teoksen suhteen?
14. Kuinka pitkä on toteuttamienne katutaideteosten elinkaari?
15. Miten huomioitte tekijänoikeudet katutaideteoksissa?
16. Millaiset ovat katutaiteen tulevaisuudennäkymät?